

**KEIJO SIEKKISEN ÄIDIN HAUTA -TEOS KIRJALLISUUS-
KRITIIKKIEN KUVAAMANA**

- Tutkimus teoksen vastaanotosta

Sivulaudaturtyö
Jyväskylän yliopiston
kirjallisuuden laitos
15.2.2000

Sisko Riihiaho

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos kirjallisuuden laitos
Tekijä Sisko Riihiaho	
Työn nimi Keijo Siekkisen <u>Äidin hauta</u> -teos kirjallisuuskritiikkien kuvaamana - Tutkimus teoksen vastaanotosta	
Oppiaine Kotimainen kirjallisuus	Työn laji sivulaudaturtutkielma
Aika 15.2.2000	Sivumäärä 55 s. (liitteitä 7 sivua)
<p>TIIVISTELMÄ - ABSTRACT</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena oli kuvailla <u>Äidin hauta</u> -teoksen vastaanottoa ja poh-tia, mitä teoksesta kirjoitetut kritiikit sisältävät ja mistä ne kertovat. Tutkimuksen näkökulma painotti lukijan osuutta. Lukijana oli erityinen lukija eli kriitikko edustamassa vastaanottajaa. Tutkimus oli kuvaileva ja pohdiskelleva. Tutkimuskysymykset olivat seuraavanlaiset: Mihin kritiikot ovat puuttuneet kriitiikeissään? Käyttävätkö kritiikot vertailukohtia arvioinneissaan? Käsittelevätkö kritiikot enemmän teosta vai kirjailijaa kritiikeissään? Tekeekö kritiikki oikeutta teokselle?</p> <p>Reseptiota eli vastaanottoa tutkittiin 45:n kirja-arvostelun avulla. Arvostelut olivat ilmestyneet välittömänä reaktiona teokselle. Kritiikkien lukemisessa käytettiin etukäteen valittua lukustrategiaa eli pyrin löytämään vastauksia asettamiini kysymyksiin. Kriitikkojen teoksesta tekemiä havaintoja luokiteltiin kolmeen pääluokkaan: kirjailijaa, teosta, esteettistä muotoa (teoksen) koskeviin luokkiin, joihin jokaiseen löytyi myös alaluokkia. Tämän jälkeen havainnot taulukoitiin ja niiden avulla hahmotettiin kuvaa keskimääräisestä kritiikistä.</p> <p>Keskimääräinen kritiikki suhtautui Siekkisen teokseen positiivisesti. Kaikki kritiikit sisälsivät runsaasti lainauksia teoksesta. Hyvin monet pyrkivät sijoittamaan teoksen johonkin kategoriaan muodon suhteen. Teoksen juonettomuuteen kiinnitettiin myös paljon huomiota. Eniten kritiikeissä oli teosta kuvailevia ja tulkitsevia huomioita, ne sisälsivät myös pohdintaa tyylistä ja kerronnasta. Kriitikot pohtivat selvästi enemmän teoksen sisältöä ja tyyliä, kieltä kuin kirjailijaa (persoona, ura, sijoittuminen kirjallisuuden kenttään). Jonkin verran kritiikeissä puhuttiin myös teoksen vaikutuksesta, mutta se jäi yllättävän vähälle.</p> <p>Tulosten pohdinnan yhteydessä heräsi ajatus siitä, että kritiikkien samankaltaisuus, samoihin asioihin puuttuminen (esi. juoni/juonettomuus) olisi merkki yhtenäisestä lukumallista. Tärkeää olisi jatkossa selvittää tätä mahdollista lukumallia tarkemmin. Tärkeää olisi miettiä myös kritiikin funktioita. Mielenkiintoista olisi myös verrata kriitikon ja tavallisen lukijan arvioita teoksista. Tutkimuksen yhteydessä heräsi myös kysymys siitä, miten kritiikit vaikuttavat lukijoihin.</p>	
Asiasanat Keijo Siekkinen, Äidin hauta -teos, vastaanotto, reseptio, lukumalli, kirja-arvostelu, kritiikki	
Säilytyspaikka Kirjallisuuden laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

JOHDANTO	2
1. KEIJO SIEKKINEN JA <u>ÄIDIN HAUTA</u> -TEOS	3
1.1. Keijo Siekkisen asema suomalaisessa kirjallisuudessa	3
1.2. Äidin hauta - napanuoran katkaisu	5
2. RESEPTIOTUTKIMUS <u>ÄIDIN HAUTA</u> -TEOKSESTA	8
2.1. Tutkimuksen näkökulma	8
2.2. Tutkimusaineisto	10
2.3. Kriitikin lukutapa	13
2.4. Kriitikin tutkimisen ongelmat	14
3. RESEPTIOTUTKIMUKSESTA	16
3.1. Reseptiotutkimuksen käsitteitä	16
3.2. Reseptio osana viestintäprosessia	19
4. <u>ÄIDIN HAUTA</u> -TEOS KIRJALLISUUSKRITIIKKIEN VALOSSA	22
4.1. Mitä kritiikki kertoo - tutkimustulokset	22
4.1.1. Kritiikkien yleisilme	22
4.1.2. Kritiikkien sisällön esittely	24
4.1.3. Tyypillinen ja ei-tyypillinen kritiikki	31
4.2. Pohdintaa tutkimustuloksista	34
4.2.1. Vastaukset tutkimuskysymyksiin	34
4.2.2. Kriitikon ja kritiikin merkitys	37
4.2.3. Kritiikin ja teoksen suhde	40
5. PÄÄTÄNTÖ	42
LÄHTEET	44
LIITTEET	49

JOHDANTO

Jokainen lukija tulkitsee ja luokittelee sanataideteoksia ja samalla kirjailijoita. Kirjallisuudentutkimuksessa on alettu tutkia tätä lukijan osuutta sanataideteokseen. On haluttu tutkia esimerkiksi lukijan ja sanataideteoksen välistä suhdetta. Kyse on reseptio- eli vastaanottotutkimuksesta.

Perinteisesti kirjallisuudentutkijat ovat arvioineet kirjailijoita ja teoksia joidenkin esteettisten kriteereiden pohjalta. Kun aletaan pohtia lukijoiden osuutta, saadaan esille arvokasta tietoa yhteisön yhteisistä kriteereistä samalla kun saadaan tietoa sanataideteosten vastaanottoon vaikuttavista seikoista.

Työssäni otan tutkimuskohteeksi Keijo Siekkisen Äidin hauta -teoksen vastaanoton. Tutkin vastaanottoa teoksesta kirjoitettuja arvosteluja erittelemällä. Tutkimus on saanut virikkeen omasta lukukokemuksesta ja omakohtaisesta ristiriidasta, jonka koin lukiessani Siekkisen teosten arviointeja ja vertailllessani niitä omiin käsityksiini. Jouduin pohtimaan vastaanottoa ja siihen vaikuttavia asioita ja törmäsin näin omakohtaisesti odotushorisontti-käsitteeseen (odotushorisontista lisää luvussa 1). Haluan paitsi kuvailla kyseisen teoksen vastaanottoa myös pohtia, mitä teoksesta kirjoitetut kritiikit sisältävät ja mitä ne kertovat.

Tutkimuksen ensimmäisessä luvussa kuvailen Siekkisen kirjailijauraa ja pohdin Siekkisen asemaa suomalaisen kirjallisuuden kentässä. Ensimmäisessä luvussa esittelen myös tutkimuskohteen eli esittelen Äidin hauta -teoksen.

Toisessa luvussa rajaan ja perustelen tutkimuksessa käyttämäni näkökulman. Esittelen myös tutkimusaineiston ja -menetelmän sekä tutkimuksen ongelmakohdat. Kolmas luku käsittelee lyhyesti reseptiotutkimuksen syntyä ja sen keskeisiä käsitteitä. Esittelyni pohjautuu lähinnä Rien T. Segersin reseptiota käsittelevään

teokseen Kirja ja lukija (suomennos vuodelta -85). Yrjö Varpion julkaisut ovat myös esittelyni aineistona. Lisäksi käsitteiden määrittelyssä ja hahmottamisessa olen tukeutunut Wolfgang Iserin ja Hans Robert Jaussin esityksiin.

Neljäs luku sisältää kokeilun soveltaa sellaista reseptiotutkimuksen tapaa, jossa reseptioaineiston muodostavat sanataideteoksesta kirjoitetut kritiikit. Tutkimuksessa käyttämäni kritiikkien lukutapa on lähes samanlainen kuin Sinikka Tuohimaan (1990) käyttämä lukutapa hänen tutkiessaan Märta Tikkasen Suurpyytäjä-teoksen vastaanottoa. Neljännessä luvussa esittelen tutkimuksen tulokset. Luvun lopussa arvioin tutkimustuloksia.

1. KEIJO SIEKKINEN JA ÄIDIN HAUTA -TEOS

1.1. Keijo Siekkisen asema suomalaisessa kirjallisuudessa

Keijo Siekkinen syntyi Jyväskylässä vuonna 1948. Hänen isänsä oli betonirauhoittaja ja äitinsä siivooja. Keskikoulun käytyään Siekkinen opiskeli Tampereen yliopiston yhteiskunnallisessa opetusjaostossa kasvatustieteitä vuosina 1968-1971, yliopiston kirjoilla hän oli tämänkin jälkeen. Hän ehti työskennellä esimerkiksi rakennusmiehenä, tehdastyöläisenä ja mainostoimittajana kunnes jäi vapaaksi kirjailijaksi. (esim. Tarkka 1980, 187.)

Siekkistä on aina pidetty keskisuomalaisena kirjailijana, koska hän on Jyväskylässä syntynyt ja asunut pitkät ajat Vaajakoskella. Kirjallisissa töissään hän on viihtynyt Vaajakosken maisemissa. Nykyisin hän asuu Hämeenlinnan, Viron ym. asuinpaikkojen jälkeen jälleen Jyväskylässä. Hän on vapaa kirjailija edelleen,

mutta sen lisäksi hän on ravintoloitsija ja kulttuurinystävä. Osin Siekkisen omistaman ravintolan alakerrassa on näyttämö, jossa esitetään pienproduktioita.

Ravintolakerroksessa on myös aina taidenäyttelyjä.

Kirjailijan ura alkoi teoksesta Naisen mies (1973). Jo aiemmin hän oli kirjoittanut esimerkiksi näytelmän "nojatuoliaiheesta", novelleja ja myös kokeilumielessä satuja. Näitä ei ole julkaistu. Vuonna 1970 Siekkinen sai Jyväskylän Kesän debyyttinäytelmäkilpailussa jaetun ensimmäisen sijan. Novelleillaan hän sai J.H. Erkon novellikilpailussa kolmannen sijan vuonna 1971 ja Nuoren Voiman Liiton kunniamaininnan. (Juselius 1974, 9-13.) Edistystä tapahtui nopeasti: vuonna 1973 Siekkinen sai Keski-Suomen taidetoimikunnan apurahan, hän julkaisi esikoisteoksen ja sai siitä Kaarlen päivän palkinnon (ibid, 13). Valtion taiteilija-apurahoja Siekkinen on saanut vuodesta 1975 lähtien 1- ja 3-vuotisena. Vuonna 1984 hän sai valtion apurahan 5-vuotiskaudeksi. Siekkinen on myöhemminkin saanut Kaarlen päivän -palkinnon teoksestaan Kuusitoistamiehininen pyramidi. Äidin hauta -teoksesta Siekkinen sai vappuna 1986 Keski-Suomen läänin taidepalkinnon (Liukkonen 1986).

Kaikkiaan Siekkinen on julkaissut ennen Äidin hauta -teosta viisi romaania ja yhden näytelmän. Kahdeksas romaani ilmestyy syyskaudella 1993 (Helsingin Sanomat 15.8.1993). Äidin hauta on siis Siekkisen kuudes romaani. Se ilmestyi vuonna 1985 ja se valittiin Finlandia-palkintoehdokkaaksi 21.11. 1985. Helsingin Sanomissa (23.1.1986) ilmestyneen tiedon mukaan Siekkisen ja Matti Pulkkinen palkintoehdokaskirjat olivat vuoden 1985 arvostelumenestyksiä, vaikkakaan ne eivät olleet painosmenestyksiä. Siekkisen kohdalla vähäinen menestys vuoden 1985 painosmäärien vertailussa johtuu suureksi osaksi siitä, että Äidin hauta ilmestyi vuoden lopussa.

Pekka Tarkan mukaan Keijo Siekkisen tuotanto asettuu kiintoisalla tavalla suomalaisen realismin ja sen hajoamisen taitekohtaan. Hän on kehittynyt perinteisen työläiskirjallisuuden oppien mukaisesta kirjoittamisesta hirtehiseen tarinointiin. (Tarkka 1980, 187-188.) Siekkinen itse sanoo asiasta näin: "Minua on sanottu työläiskirjailijaksi, enkä ole kovasti vastaan. Olen kuitenkin samalla sanonut, että ymmärrän hyvin, että Viita tai Linna eivät ole pitäneet tästä nimityksestä." (Siltari 1985). Siekkinen on myös todennut, että työläiskirjailija nimike ei ole täysin oikea, koska ei ole vastineeksi nimikettä pääoman kirjailija (Juselius 1974, 7).

Koko Siekkisen kirjailijauran ajan hänen tuotantaan on arvioitu positiivisesti. Hyviä arvioiteja Siekkinen on saanut esimerkiksi kielellisestä varmuudesta, kerronnallisesta lahjakkuudesta sekä elävästä ja autenttisesta työn kuvauksesta.

Ehkä Siekkisen kaltaiselle kirjailijalle oli 1970-luvun alun Suomessa sosiaalinen tilaus. Eija Haapalan mukaan kirjallisuus vahvistaa yhteiskunnassa jotakin jo "ilmassa" olevaa (1986, 7).

Keijo Siekkistä koskevaa tutkimusta ei juuri ole tehty. Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitoksella on esimerkiksi tehty yksi esitelmä, jossa on tutkittu Äidin hautaa modernistisena romaanina. Itse olen tehnyt tutkimuksen esityönä laudatur-esitelmän Äidin hauta -teoksen vastaanotosta sanomalehdissä ilmestyneiden kritiikkien (11 kpl) perusteella.

1.2. Äidin hauta - napanuoran katkaisu

Keijo Siekkisen teoksen nimi viittaa siinä käsiteltävään kehyskertomukseen - äidin kuoleman synnyttämiin ajatuksiin, äidistä erkaantumiseen - konkreetin kuvan

kautta. Kuolema on teoksen liikkeelle paneva voima ja hauta on kuva kuolemasta.

Teoksen side kuolemaan tulee heti alussa selväksi:

"Tyyne Taimi, minun kuollut äitini. Minun on tämä kerrottava, koska olet kuollut. Jospa sinä ymmärrät. Nyt on kesä jo. Kävimme isän kanssa haudallasi. Veimme kukan." (s. 5)

"Minun ei tarvitse miettiä kuolemaa, ei kenenkään tarvitse. Minun pitää katkaista napanuora. On se saatava poikki ennen kuin se lahoaa. Ajattelen opetella kävelemään omilla jaloillani ettei minun tarvitse niin vanhaksi olla mahdottoman maailman rakentaja kuin isä. Tämä maailma alkaa olla siinä kunnossa, ettei se kestä parantajia ja pelastajia enää, näitä äitinsä poikia." (s. 12)

Teoksen alkupuolelta poimituista otteista selviää teoksen päähenkilöt, tyyli ja luonne. Päähenkilöt ovat kertojaminä (ammatiltaan kirjailija), kertojan viisi vuotta sitten kuollut äiti ja kertojan kommunisti-isä, mahdottoman maailman rakentaja.

Teoksessa poika kertoo ajatuksistaan kertomalla tapahtumia menneisyydestä, nykyhetkestä, kertojan lähipiiristä, perheestä ja suvusta. Periaatteessa kirjaa voisi luonnehtia kehityskertomukseksi: poika haluaa aikuistua ja tätä hän tekee pohtimalla ihmisten välisiä suhteita ja äiti-suhdettaan. Käytännössä kirjan lukemisen jälkeen lukija on epätietoinen, mihin luokkaan tai lajiin teos kuuluu.

Sitaateista käy ilmi teoksen kerronnan tyyli. Siekkinen kertoilee paikoin lyhyin lausein, kuivan asiallisesti mietteistään. Hän yltyy kuitenkin paikoin monen rivin mittaisten lauseiden käyttöön. Kirjoitus kulkee kuin ajatus. Kokonaisuus on tajunnanvirtaa, jutustelua näennäisesti ilman päämäärää - kunnes saavutetaan johtopäätös. Näissä johtopäätöksissä kuvataan äidin ja pojan suhdetta, miehen ja

naisen suhdetta, yhteiskuntaa, työväenaatetta, maailmansyntyä, nykyaikaa, politiikkaa - ja tietenkin kun ollaan tavallaan äidin haudalla - kuolemaa. Siekkinen osoittaa myös sanansa lukijoille, varsinkin kirjallisuuden arvioijille ja tutkijoille:

"Nyt kun ajattelen ettet sinä kuitenkaan pääse tätä lukemaan, vaikka sielunvaellus ja kaikki muu menisi kohdalleen, niin eläville minun on helppo sanoa kun ne alkavat kysellä miksi tämä näin kirjoitetaan, että ei tämä ole elävien kirjoitusta vaan kuolleiden ja jälleensyntyvien. Silloin ne alkavat etsiä merkityksiä eivätkä ole koko aikaa neuvomassa oikeaa kappalejakoja ja muuta sellaista. (s. 19)

Kertojaminä, kirjailija sanoo kirjastaan, että siinä on semmoinen rakenne kuin äidin jutuissa: aikaa ei ole ollenkaan ja syyt heittävät häränpyllyä; kirja menee kuten ihmisen tarkoitus jotenkin vinksinvonksin. Voisi ajatella Siekkisen samalla kuvaavan Äidin hauta -teosta. Teoksessa ei ole odotustenmukaista kappalejakoja. Isommat jaksot alkavat sisällöstä otetulla lauseella, joka on ikäänkuin otsikko: "Sinä kuolit sitten, äiti. Oma äitini." (s.5). Lause tiivistää jakson ajatuksen, muis-tikuvan tai johdattelee siihen, mitä on tulossa.

Kirjan kertojaminä sanoo narraavansa lukijoita. Hän kertoo paitsi napanuoran katkaisustaan myös kirjailijan työstä. Kirjailija muokkaa todellisuutta. Hänellä on ilmaisun vapaus.

"...isä yritti sitkeästi opetella, opiskella sen kammottavan puolueen kielen, jossa imperialismi, chauvismi, revisionismi, [...] ja kaikki muut ovat iloisesti hippasilla keskenään." (s. 86)

"Minusta on mukava narrata vähän niin kuin minä narrasin kun puhuin isästä kuinka se muka opetteli sen puolueen kielen, istui nenä kirjoissa ja pänttäsi oikeaa kielioppia. Ei se mitään päntännyt mutta ihmiset ovat mielissään, jos niitä narraa niin kuin ne haluavat. Isä on kommunisti samalla tavalla kuin lehtokurppa on lehtokurppa." (s. 104)

2. RESEPTIOTUTKIMUS ÄIDIN HAUTA -TEOKSESTA

2.1. Tutkimuksen näkökulma

Tässä työssä reseptiota tutkitaan kirjallisuuskritiikkien avulla. Reseptio käsitetään tässä sanataideteoksen lukuprosessiksi, jonka perusteella lukijalle syntyy käsitys sanataideteoksen arvosta tai kuten Varpio toteaa: "Se prosessi, jossa teos saa merkityksensä lukijan mielessä, on nimeltään reseptio." (Varpio 1981, 10).

Reseptioon kuuluvat sekä merkityksenhaut, konkretisaatiot että tulkinnat. Kriitikkejä kuvaillaan, mutta samalla niistä pyritään löytämään lukijan konkretisaatiot ja tulkinnat. Myös tekstin tuottamaa vaikutusta verrataan eri kriitikkojen välillä. Tutkittavasta teoksesta tuotettujen konkretisaatioiden ja tulkintojen eroja ja yhtäläisyyksiä arvioidaan odotushorisontin käsitteen avulla.

Kirjallisuuskriitikot luovat, ylläpitävät ja levittävät lukijoille kirjallisuutta koskevia arvostuksia ja käsityksiä (Eskola 1990, 177-178). Kritiikki on luovan subjektin (ei passiivisen vastaanottajan) lukemis- ja tulkitsemistoimintaa. Siinä näkyvät kriitikon odotukset ja motivaatio sekä elämäntilanne ja maailmankatsomus. Kriitikot luovat ja ohjaavat reseptiota. (Vaittinen 1985, 128-129.) Varpion mukaan kriitikko kiinteyttää teoksen ensimmäisen konkretisaation, joten kriitikolla on tärkeä merkitys yhtenä kirjallisuuden arvojen kehitystä säätelevänä tekijänä (Varpio 1978, 98). Kritiikkien historia todistaa, että niillä on merkitystä. Pelkästään työväenlehdissä ja julkaisuissa ilmestyi vuosien 1906-18 aikana tuhat kirjallisuusarvostelua ja kirjallisuusaiheista artikkelia (Roininen 1987, 232). Reseptiotutkimuksessa lukijoita edustaa kriitikko, vaikka hän onkin erityinen lukija (Tuohimaa 1990, 24-25).

Kriitikko kuvaa kuitenkin aina omaa vastaanottoprosessiaan, kriitikon kirjoituksista voidaan päätellä hänen odotushorisonttinsa vaikutus lukuprosessiin. Mielestäni kriitikkojen kirjoitukset ammattilaisen kirjoituksina kuvaavat yleisimminkin yhteisössä vallalla olevia arvostuksia, siksi kirjallisuusarvostelut muodostavat mielenkiintoisen reseptioaineiston. Pohtia voidaan kuitenkin sitä, onko kirjallisuuskritiikit laskettava konkretisaatioiksi vai puhutaanko jo tulkinnoista.

Muina reseptiotutkimuksen aineistona toimivat päiväkirjat, haastattelut, esitelmät ja tutkimukset. Reseptiotutkimuksen historiaan suuntautuvaa tutkimusta varten kerätään tietoa teoksen ilmestymisen jälkeisistä dokumenteista, mikä voi olla vaikeaa. Vastaanottoa voidaan tutkia myös kirjojen painosmääriä, myyntilukuja ja lainauskertoja tutkimalla. Empiiristä reseptiotutkimusta ovat esimerkiksi lukijoille osoitetut kyselyt, joissa heitä pyydetään kuvaamaan reaktioitaan tekstiin tai arvottamaan tekstiä. Reseptiotutkimuksen aputieteinä voi olla kirjallisuussosiologia, -psykologia ja semantiikka (Segers 1985, 63).

Suomessa reseptiotutkimusta ovat muunmuassa tehneet Yrjö Varpio (esim. maantieteelliset muutokset Väinö Linnan teosten reseptiossa), Katarina Eskola ja Kimmo Jokinen (esim. lukijatutkimuksia: mitä kirjoja eri ihmisryhmät lukevat ja miten), Leena Kirstinä (esim. lukijakoodeista) ja Sinikka Tuohimaa (esim. kriitikeistä vastaanottotutkimusta ja empiiristä lukututkimusta). Reseptiotutkimus on ollut vielä melko vähäistä.

Keijo Siekkisen Äidin hauta -teoksen vastaanottotutkimus on nykyhetken suuntautuva reseptiotutkimus. Teos ja lukijat eli kriitikot ovat saman aikakauden ja yhteiskunnan kasvatteja.

2.2. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineiston muodostavat Äidin haudasta sanomalehtiin ja aikakauslehtiin kirjoitetut arvostelut, jotka löytyivät Gummeruksen, Siekkisen kustantajan arkistoista. Kaikkiaan arvosteluja kerääntyi 45 kappaletta. Näistä osa oli ilmestynyt jonkin yleisotsikon alla. Tällaisia otsikoita olivat esimerkiksi seuraavat: "Kuukauden kirja", "Kirjallisuuspiiri kokoontuu" tai "Palkintoehdokkaita".

Tutkimuksen aineisto on seuraavassa luettelossa kuvailtu siten, että kustakin kritiikistä kerrotaan kirjoittaja, ilmestymislehti ja -ajankohta sekä otsikko, mikäli nämä tiedot löytyivät kopioista. Kaikkien arvostelujen osalta ei ilmestymisajankohta ole tarkemmin tiedossa, mutta lähes kaikki arvostelut ovat ilmestyneet joko heti teoksen julkaisemisen jälkeen 1985 tai sen jälkeen kun teos nimettiin Finlandia-palkintoehdokkaaksi, kuitenkin noin puolen vuoden sisällä teoksen ilmestymisestä. Pari kritiikkiä ilmestyi vasta vuosi kirjan ilmestymisen jälkeen, mutta voidaan sanoa, että ajallisesti kritiikit ovat siis ilmestyneet reaktiona uuteen teokseen.

1. Hannes Sihvo, Uusi Suomi 1.11.1985: "Siekkisen raportti romaanina valmis"
2. Teppo Kulmala, Keskisuomalainen 10.11.1985: "Näköinen kieli, tuntuvat sanat"
3. Tuukka Kangasluoma, Helsingin Sanomat 17.11.1985: "Hellää raatelua".
4. Markku Huotari, Aamulehti 17.11.1985: "Kun äiti on kuollut"
5. Arto Virtanen, Suomen Sosiaalidemokraatti (Ssd) 27.11.1985: "Suunnattoman meren pelko"
6. Jukka Petäjä, Kansan Uutiset 28.11.1985: "Surun ja naurun verkko elämän syvissä vesissä"

7. Leo Stålhammar, Suomenmaa 28.11.1985: "Ihmiselle ei saa tehdä pahaa"
8. Päivi Lappalainen, Uusi Suomi 14.12.1985: "Äitinsä poika"
9. Elisabeth Nordgren, Huvudstadsbladet 9.1.1986: "Dödköttet omkring oss"
10. Olavi Jama, Kaleva 10.1.1986: "Siekkisen kellari ja kuisti"
11. Hannu Waarala, Vastin 28.11.1985: "Elämä, suunnaton meri"
12. Eeva-Sisko Tiainen, Tehy: "Koskettava lukuelämys"
13. Otto Lappalainen: "Hautasi löysin: kukkaset nauraneet ei"
14. Eila Pennanen, Me 1-2/1986: "Erikoinen hautapuhe"
15. Kosti Hongisto, Kunnallislehti Paimio - Sauvo - Piikkiö 26.4.1986. "Tuntematon ihminen"
16. Riitta Tammilehto, Eteenpäin 20.3.1986: "Atomipommin nimi oli Pikkupoika"
17. Lasse Koskela, Parnasso 4/1986: "Kepeät mullat - mutta mihin hautaan äidin?"
18. Rauni Paalanen, Kulttuurivihkot 1/1986: "Jiddishiä äidille"
19. Markku Laitinen, Nuori Voima 1/1986: "Mahdottoman maailman rakentaja"
20. Lily Onjukka, Paikallissanomat, Lavia: "Hiesumaa rönsyää"
21. Kimmo Oksanen, Itä-Häme 26.3.1986: "Väljään haudattu äiti"
22. Pirkko Vuorela, Ilkka 19.11.1985: "Äidin muistolle"
23. Kalervo Toiviainen, Pohjolan Sanomat 20.11.1985: "Irti napanuorasta"
24. Aarno Palttala, Lapin Kansa 29.11.1985: "Taas hyvää Siekkistä"
25. Antero Marjakangas, Kymen Sanomat 9.1.1986: "Ilovirsi ihmisestä"
26. Heikki Vesterinen, Karjalan maa 14.12.1985: "Vapauttava yksinpuhelu Haudalla alkaa elämä"
27. Marjatta Rossi, Länsi-Suomi 14.12.1985: "Napanuora poikki"
28. Juha Seppälä, Uusi aika 19.12.1985: "Yksityisestä yleiseen"
29. Jouko Varonen, Hämeen Sanomat 4.12.1985: "Napanuora"
30. Kaari Utrio, Forssan Lehti 26.1.1986: Kirjan tiedot

31. Eero Isomursu, Kansan Tahto 3.12.1985: "Kirjantekotaitokirja"
32. Seppo Järvinen, Kansan Lehti 5.12.1985: "Vielä minä muistan"
33. Mauno Valtari, Pohjalainen 5.12.1985: "Napanuoran katkaisu"
34. Nadja Nowak, Iisalmen Sanomat 4.2.1986: "Napanuora, ja kuinka se katkaistaan"
35. Risto Hannula, Arvosteleva kirjaluetelo 2/1986: Kirjan tiedot
36. Raija Siekkinen, Etelä-Suomi 23.2.1986: "Oman maailman puolesta"
37. Liisa Enwald, Länsi-Savo 27.11.1985: "Omassa mustuudessa eteenpäin"
38. Aarre Huuskonen, Savon Sanomat 26.11.1985: Hämmäntävä ehdokas"
39. Ulla Pynninen, Salon Seudun Sanomat 21.12.1985: "Finlandia-palkintoehdokas Napanuora katkeaa"
40. Jari Selenius, Turun ylioppilaslehti 24.1.1986: "Jäykkäselkäinen napanuoraverkko"
41. Ulla Koskinen, Hyvinkään Sanomat 17.12.1985: Siekkinen romuttaa äitimyyttiä"
42. Tapani Uusiniitty, Ruovesi 8.10.1985: "Äidin hauta"
43. Leena Hilpinen, Turun päivälehti 19.12.1985 "Palkintoehdokkaista" (vain osa kirjoituksesta koskee Äidin hauta -teosta)
44. Mary-Ann Bäcksbacka, Västra Nyland 24.1.1986: "En sons uppgörelse"
45. Jaakko Liukkonen, Kaakonkulma, Virolahti 10.9.1986: "Jäähyväiset äidille"

Arvostelut ovat ilmestyneet eri puolilla Suomea. Kriitikoista noin puolet kuuluu Suomen Arvostelijain Liittoon. Yli puolet on miehiä (miehiä 28, naisia 17). Mukana on kaksi suomenruotsalaista kriitikkoa, muut ovat suomenkielisiä. Suomalaisia kriitikoita on kuvattu esimerkiksi kolmella määreellä: kriitikot ovat keski-ikäisiä, keski-ikäisiä miehiä, jotka ovat korkeasti koulutettuja (Jokinen 1989, 44). Saamieni niukkojen tietojen perusteella näistä kriitikoista nuorimmat ovat syntyneet 1950-luvulla, joten keski-ikäisyys pitäisi sen mukaan paikkansa myös tässä otoksessa

samoin kuin kriitikoiden sukupuolijakauma. Keskiluokkaisuudesta on vaikea tietojen vähyyden vuoksi sanoa mitään, mutta ainakin kahdeksalla kriitikolla on takana yliopistollinen tutkinto.

Eräs piirre muissa yhteyksissä lukemissani kritiikeissä on kriitikon yhteydet kirjallisuuteen. Usein suomalainen kriitikko on kirjallisuuden opiskelija, tutkija tai kirjailija. Kirjailijoita otoksessani on puolisen tusinaa, tutkijoita ja kirjallisuuden opinnoissaan perehtyneitä on kymmenkunta. Kriitikot ovat erityisiä lukijoita, he eivät täysin vastaa kirjoja lukevan yleisön koostumusta taustansa ja ikänsä puolesta.

2.3. Kritiikin lukutapa

"Jos lukija etsii lukutapahtumassa vastauksia valmiiksi annettuihin kysymyksiin hän käyttää etukäteen määriteltä lukustrategiaa." (Tuohimaa 1986, 7). Tällaista lukustrategiaa käyttävät usein kirjallisuudentutkijat teoksia lukiessaan. Vastaanotto-tutkimuksessa käytin etukäteen valittua lukustrategiaa. Aloin etsiä kritiikeista vastauksia ennalta asetettuihin kysymyksiin (tutkimuskysymykset): Mihin kriitikot ovat puuttuneet kritiikeissään? Käyttävätkö kriitikot vertailukohteita arvioinnissaan? Käsittelevätkö kriitikot enemmän teosta vai kirjailijaa kritiikeissään? Tekeekö kritiikki oikeutta teokselle? Kävin kritiikit läpi kolmesta kuuteen kertaan, jotta saisin mahdollisimman tarkasti analysoitua sen, mistä kritiikit koostuivat.

Ensimmäisten lukukertojen jälkeen saatoin todeta kriitikkojen kirjoituksista löytyvän mainintoja kirjailijasta ja hänen urastaan, teoksen sisällöstä ja sen tulkinnasta sekä esteettisestä muodosta ja tyylistä. Kritiikit sisälsivät siten kuvailua, tulkintaa ja arvottamista. Lukutapani on samanlainen kuin Tuohimaan Märta Tikkasen Suurpyytäjä-teoksen vastaanottotutkimuksessa (1990).

Tuohimaa (1990, 25) tarkasteli arvostelujen yleisilmettä eli arvosteluille annettua palstatilaa, kuvia, otsikointeja ja kriitikon tyyliä. Jätin tutkimuksestani pois kritiikin yleisilmeen tutkimuksen Tuohimaan tapaan, koska minulla ei ollut käytössä kaikista kritiikeistä alkuperäisiä versioita. Otin tosin mukaan yleisilmeen siinä merkityksessä, että tein yhteenvedon kriitikon perussuhtautumistavasta sen mukaan suhtautuiko kriitikko teokseen positiivisesti, neutraalisti vai negatiivisesti ja mikä vaikutti tähän suhtautumiseen. Lisäksi tarkastelin otsikkoja ja kritiikkien yleissävyä.

Tuohimaan tutkimuksesta sain yleisjaottelun, jonka mukaan aloin havaintojani järjestellä. Tuohimaa jaotteli havaintojaan kritiikkien sisällöstä kirjailijan imagoa koskeviin, teoksen juonta ja tulkintaa koskeviin sekä esteettistä muotoa koskeviin lausumiin. Se, mitä katsoin kuhunkin yläkohtaan kuuluvaksi poikkeaa jonkin verran Tuohimaan jaottelusta. (vrt. Tuohimaa 1990)

Tutkimusmenetelmä on kuvaileva menetelmä. Kirjasin ylös kriitikoiden teoksesta tekemiä havaintoja ja merkitsin ne muistiin sen mukaan, koskivatko huomiot kirjailijaa, teosta vai kirjailijan tyyliä ja ilmaisua eli esteettistä muotoa. Tämän vaiheen jälkeen jaottelin havainnot pienempiin alaluokkiin. Laskin kuhunkin kohtaan liittyvien havaintojen frekvenssin ja prosenttiosuuden. Sen jälkeen kokosin tiedot yhteen taulukoihin ja hahmotin niiden avulla kuvaa keskimääräisestä kritiikistä. Lopuksi luin kritiikit vielä kerran läpi ja tarkistin, olinko löytänyt kaikki mahdolliset piirteet ja saanut ne jaotelluiksi käyttämiini kategorioihin.

2.4. Kritiikin tutkimisen ongelmia

Suurin ongelma tutkimusmenetelmän käytössä oli käsitteiden määrittelyssä.

Esteettinen muoto ja kirjallisuuden laji ovat mielestäni hyvin lähekkäisiä käsitteitä,

mutta eivät kuitenkaan tarkoita samaa. Samoin käsitteet tyyli ja kerronta tai sävy, jotka tulivat esille kritiikeissä ovat läheisiä käsitteitä. Pitkällisen harkinnan jälkeen päädyin käsittelemään niitä yhdessä, mutta esteettistä muotoa ja lajia koskevat maininnat käsittelen erikseen.

Toinen lähes yhtä suuri ongelma syntyi siitä, kun aloin kritiikit kahdesti luetuani jaotella niissä esitettyjä huomioita. Vaikeus oli laskentayksikön valinnassa. Kriitikot saattoivat samassa lauseessa käsitellä kerrontatyyliä ja muotoa tai kirjailijan uraa. En voinut tämän vuoksi valita laskentayksiköksi lausetta. Laskentayksikkönä päädyin käyttämään lauseen osaa, lausetta tai sitä pitempää jaksoa sen mukaan, mitä ne ajatuksellisesti sisälsivät.

Tekemäni päätökset ovat täysin tutkijakohtaisia, mitä voidaan pitää myös tutkimuksen ongelmakohtana eli tutkimus on subjektiivista. Subjektiivisuus nousee ongelmaksi aina kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Validiteettia voidaan kuitenkin nostaa, kun tutkija tarkasti selvittää tekemänsä valinnat ja niiden syyt ja raportoi tutkimuksen vaiheet erityisen tarkasti. Toinen validiteettiä nostava tapa, usean koodaajaan käyttö, olisi ollut omassa tutkimuksessa ongelmallista, sillä koodaajien opastus, yhteisneuvottelut ja tulostus olisivat lisänneet työmäärää moninkertaisesti. Päädyin liiallisen subjektiivisuuden vaarasta huolimatta käyttämään yksinkoodausta.

Tarkoitukseni oli myös käsitellä tutkimuksessa jonkin verran kritiikkejä jakamalla kriitikot sukupuolittain, ikänsä ja koulutuksensa perusteella eri ryhmiin ja siten tarkastella, olisiko näiden ryhmien välillä eroja kritiikkien painopisteiden suhteen. Tämän idean onnistuin toteuttamaan vain osaksi, koska en saanut tarpeeksi taustatietoja kyseisistä kriitikoista. Tyydyin jakamaan kriitikot sukupuolensa perusteella ja katsomaan, onko nais- ja mieskriitikoiden arvostelutavoissa eroja. Tuohi-

maa (1990) vertasi suomenruotsalaisten kritiikkejä suomenkielisten kritiikkeihin, mutta itse en näin tehnyt, koska vertailtavat ryhmät olivat epätasapainossa olihan suomenruotsalaisten kirjoittamia kritiikkejä otoksessa vain kaksi kappaletta ja suomenkielisten kritiikkejä 43 kappaletta.

3. RESEPTIOTUTKIMUKSESTA

3.1. Reseptiotutkimuksen käsitteitä

Reseptiotutkimus (Rezeptionästhetik) luotiin Saksan Liittotasavallassa 1960-luvun lopulla. Reseptiotutkimus lähestyy kaunokirjallista tekstiä lukijan näkökulmasta siten, että tutkimuskohteena on tekstin herättämät todelliset tai hypoteettiset lukija-reaktiot. (Segers 1985, 9.)

Alunperin filosofian ja teologian yhteydessä käytetty reseption käsite ilmestyi kirjallisuushistoriaan ja taiteentutkimukseen vähitellen 1960-luvun lopulla, kun alettiin puhua taiteesta esteettisenä kommunikaatioprosessina (Jauss 1989, 27). Kommunikaatiomalli saatiin alunperin informaatioteoriasta ja siitä tuli 1960-luvulla johtava periaate reseptioestetiikan lisäksi myös semiotiikkaan ja narratologiaan (Kirstinä 1989, 101). Taiteiden historiassa oli aluksi vähän vastaanottotutkimuksia. Vastaanottoaihe oli ensin ja eniten esillä retoriikassa (Jauss 1989, 37).

Historiallisuus on yksi reseptiotutkimuksen tuoma näkökulma kirjallisuuden-tutkimukseen. Reseptiotutkimus katsoo sanataideteoksen vastaanoton muuttuvan ajan myötä. Teos ymmärretään eri aikoina eri tavoin, koska teos saa merkityksensä luettaessa - lukija tavallaan tekee teoksen - ja hän on puolestaan oman aikansa lapsi (Huhtala 1986, 68). Reseptiotutkimus jaetaan nykyhetkeen suuntautuvaan ja

historialliseen tutkimukseen ja nämä suuntaukset kumpikin jakaantuvat kahtia: vaikutukseen suuntautuvaan ja reseptioon suuntautuvaan tutkimukseen (Segers 1985, 20).

Eskolan mukaan Jauss on todennut, että kirjallisuushistoria on pakko kirjoittaa toistuvasti uudelleen. Lähtökohtana tulee olla vastaanottojen ketjun etsiminen. Ilman vastaanottajien aktiivista osuutta kirjallisten teosten historiallista elämää ei ole olemassa. (Eskola 1990, 111.)

Varsinaisen reseptiotutkimuksen perustajiksi nimetään jo edellä mainittu Hans Robert Jauss sekä Wolfgang Iser. Tosin reseptioestetiikan kirjallisuusteoreettinen lähtökohta ajoittuu jo toisen maailmansodan edelle, esimerkiksi Levin L. Schucking, Roman Ingarden, Jan Mukarovskin ja Felix Vodicka ovat reseptioestetiikan edelläkävijöitä (Varpio 1985, 139). Jauss ja Iser kehittivät reseptiotutkimusta omaan suuntaansa. Tarkoitus ei ole tässä esitellä perusteellisesti eri suuntauksia, vaan tuoda esiin Jaussin ja Iserin tutkimukseen tuomat käsitteet - odotushorisontin ja avoimen kohdan. Näiden käsitteiden avulla hahmotan reseptiotutkimuksen periaatteita.

Jaussin odotushorisontti-käsite kuvaa sitä, miten lukija suhtautuu lukemaansa teokseen jo edeltä käsin. Lukija alkaa lukea tekstiä tietyin odotuksin, jotka muodostuvat kolmesta tekijästä: 1) kyseisen teoksen edustaman lajin normeista, jotka ovat tuttuja lukijalle, 2) tekstin ja sen kanssa samalta kaudelta peräisin olevien ja lukijalle tuttujen tekstien välisestä implisiittisestä suhteesta ja 3) fiktion ja todellisuuden välisestä oppositiosta. (Segers 1985, 12-13.)

Tämän odotushorisontin merkityksen ja olemassaolon ovat monet tutkijat hyväksyneet. Lukija omaksuu tekstiä myös elämäkokemuksensa laajassa hori-

sontissa eikä ainoastaan kaunokirjallisten odotustensa ahtaassa horisontissa (ibid, 12-13). Odotukset kohdistuvat siis lajiin, aiheeseen, kirjailijaan, teokseen. Mikäli tekstiin ja sen rakenteeseen liittyvä kaunokirjallinen odotushorisontti ja lukijoiden todelliseen maailmaan ja elämäkokemuksiin liittyvä sosiokulttuurin odotushorisontti ovat kaukana toisistaan, lukijat kiihtyvät ja hämmentyvät, mikä saattaa olla syynä suomalaisiin kirjasotiin (Eskola 1990, 208). Kirjasodista esimerkkinä on suomalaisten suhtautuminen Salaman Juhannustanssit-teokseen.

Odotushorisontti on Jaussille apuneuvo taiteellisen vaikutuksen syntyä selitetäessä. Hänen mukaansa lajiin, tyyliin, muotoon liittyvät odotukset usein tuhoutuvat askel askeleelta lukemisprosessin edetessä ja tämä voi itsessään tuottaa runollisen vaikutuksen (Jauss 1982, 24). Etäisyys aiemmista esteettisistä kokemuksista syntyneen tuttuuden ja uuden työn vastaanottamisen vaatiman horisontin muutoksen välillä määrittää sanataideteoksen artistisen luonteen. Jos odotukset täyttyvät, ollaan Jaussin mukaan lähellä ajanvietekirjallisuutta. (ibid, 25.)

Iser on tuonut reseptiotutkimukseen avoin kohta -käsitteen, minkä avulla hän pyrkii selvittämään esteettisesti merkittävän sanataideteoksen syntyä. Iserin mielestä tekstillä on olemassa merkitys vain kun se luetaan. Jokaisen kirjallisen työn lukemisessa on keskeistä vuorovaikutus teoksen rakenteen ja sen vastaanoton välillä. (Iser 1978, 20-21.) Lukijan nautinto alkaa, kun hän itse saa olla mukana tuottamassa tekstiä. Jos teksti on liian helppo tai liian tiukka, lukija kyllästyy eikä halua osallistua vuorovaikutukseen (ibid, 108).

Iser nimittää avoimiksi kohdiksi (Leerstellen) kaunokirjallisen tekstin kohtia, joissa kerrotaan tarinan kannalta olennaista tietoa niukasti, jolloin lukijan on täytettävä nämä avoimet kohdat. Tämä luo edellytykset lukijan saamalle esteet-

tiselle vaikutelmalle. (Segers 1985, 16.) Avoimet kohdat viittaavat tekstin erilaisten osasten olevan yhteydessä toisiinsa, vaikka teksti itse ei sitä sano (Iser 1978, 182-183). Kirstinän mukaan avoin kohta on teoksen vaikutuksen olennainen tekijä (Kirstinä 1985, 105). Avoimesta kohdasta voidaan käyttää myös nimityksiä epämääräisyyskohta tai hämmennyksen kohta. Roman Ingarden esitteli samantyyppistä ideaa jo 1930-luvulla ja kehitti sitä 1960-luvulla. Iser on jatkanut Ingardenin viitoittamaa tietä (ibid, 105).

Sekä Jaussin että Iserin käsitteitä ja teorian luontia on kritisoitu. Varsinkin heitä on kritisoitu siitä, että heidän selityksensä esteettisen vaikutelman synnystä ei ole täydellinen. Segersin mukaan Van der Berg on katsonut esteettiseen tehoon vaikuttavan myös tekstin tarjoamat samastumismahdollisuudet. (Segers 1985, 41.) (kts. kritiikistä lisää Segers 1985).

3.2. Reseptio osana viestintäprosessia

Reseptiotutkimuksen merkitys nähtiin siinä, että se nosti esille käsityksen kaunokirjallisesta viestintäprosessista. Viestintäprosessin erottamattomia osia ovat 1) taiteilija/kirjailija, 2) taideteos/teksti ja 3) vastaanottaja/lukija. Taideteosta voidaan arvioida sen vaikutuksen (effect) ja vastaanoton välisen, dialektisen suhteen kautta. (Jauss 1989, 27.) Pääasiallisena huomion kohteena ei ole teksti, vaan se, miten lukija tekstiä lukee ja miten teksti vaikuttaa tekstin omaksumiseen (Segers 1985, 27). Reseptiossa ei ole kyse siitä, mitä kirja antaa lukijalle. Kyse on siitä, mitä lukija tekee kirjasta. Lukija on toimiva subjekti, joka reseptiotapahtumassa tekee taideteoksesta itselleen teoksen. (Roininen 1987, 23.) Kyse on siis tekstin - ja tätä kautta kirjailijan - ja lukijan vuorovaikutuksesta.

Sanataideteoksen on ensin saatava aikaan merkitys lukijan mielessä ennen kuin voidaan puhua vaikutuksesta. Lukijakeskeisyyden äärimmäisyyteen vieneet tutkijat korostavat sitä, että merkityksiä on yhtä paljon kuin lukijoita. Iser ja Jauss edustavat välittävää suuntaa. Välittävissä teorioissa huomioidaan tekstin ja lukijan välinen intertekstuaalinen suhde. (Tuohimaa 1986, 2.) Iser esimerkiksi toteaa, että lukijan reaktio tekstiin ei ole satunnaista, vaan teksti synnyttää ja ohjaa reaktiota (Iser 1978, 21). Varpion mielestä kirjallisuustieteessä reseptiotutkimus on auttanut kirjallisuuden relativistisuuden idean nousua (Varpio 1985, 141). Kirjallisuus ei ole autonominen kokonaisuus, vaan suhteellinen, koska teokset muuttuvat samalla kun niiden vastaanotto muuttuu yhteiskunnan muutosten ja ajan myötä.

Kun kirjallisuutta tarkastellaan viestintäprosessina, joudutaan pohtimaan paitsi merkityksenmuodostusta ja tekstin vaikutusta myös käsitettä tulkinta. Tulkinta-käsite on tärkeä puhuttaessa tekstin vastaanotosta. Kirjallisuuskriitikit esimerkiksi näyttävät muodostuvan teoksen kuvailusta, sisällön tulkinnasta ja teoksen arvottamisesta. Haapalan mukaan tulkinta-käsitteellä on monia merkityksiä, mutta taitteen tulkinnan keskeisestä tehtävästä vallitsee laajahko yksimielisyys. Tulkinnan päämääränä on tehdä teos ymmärrettäväksi. Teoksella on jokin "ylemmän" tason merkitys ja tulkinnassa pyritään tämä merkitys ymmärtämään. (Haapala 1988, 13-14.)

Tulkinnassa on Jaussin mukaan kolme vaihetta: esteettinen vastaanotto, retrospektiivinen, tulkitseva lukeminen ja historiallinen lukeminen. Historiallinen lukeminen alkaa odotushorisontin rekonstruktiosta ja se sisältää teoksen vastaanoton historian tai "lukemiset" aina viimeisimpään eli omaan lukemiseen asti. (Jauss 1982, 139.) Lukijan lukiessa syntyy tekstistä konkretisaatio. Iser kuvaa tätä sanomalla, että konkretisaatio tapahtuu kun lukija lukee artifaktin eli esteettisen

objektin konkreettisen hahmon (Iser 1978, 22-23). Odotushorisontti antaa pohjan tulkinnalle (Huhtala 1986, 68).

Reseptioestetiikka operoi konkretisaation käsitteellä. Varpion mukaan Grimm on todennut konkretisaation tarkoittavan teoksesta viestintätilanteessa lukijan tajunnassa syntynyttä kokonaiskuvaa. Konkretisaatio on lukijan luoma kokonaiskuva ja merkitys. Se on eri asia kuin tulkinta. Tulkinta on tietoista selitystä teokselle. (Varpio 1982, 11.)

Kirjallisuus on viestintää lukijalle. Tavoitteena täytynee olla reaktion herättäminen lukijassa. Vainikkalan mielestä vastaanotto ja reaktio (response) teokseen ovat yhteydessä toisiinsa. Vaikutus (eli siis reaktio) ja vastaanotto ovat dialektisessa suhteessa siten, että ne ovat yhdessä enemmän kuin kumpikaan yksin. (Vainikkala, 1989, 73.) Myös Jauss puhui vaikutuksen ja vastaanoton välisestä dialektisestä suhteesta (1989, 27), mutta hän käytti vaikutuksesta termiä effect, kun Vainikkala käyttää käsitettä reaktio (response). Mielestäni kyse on samasta asiasta, vaikka effect-sana viittaa pitempiaikaiseen vaikutukseen ja response-sana välittömän vaikutukseen. Jaussin mukaan on olemassa ero vaikutus- ja reseptio-käsitteillä. Vaikutus viittaa tekstin määräämään konkretisaatioon. Reseptio on elementti, jota määrää henkilö, jolle teksti on osoitettu. (Eskola 1990, 206-207.)

4. ÄIDIN HAUTA -TEOS KIRJALLISUUSKRITIIKKIEN VALOSSA

4.1. Mitä kritiikki kertoo - tutkimustulokset

4.1.1. Kritiikkien yleisilme

Aluksi tarkastelin kritiikkien yleisilmettä arvostelujen otsikkoja vertaamalla. Selvästi eniten otsikon aiheeksi (8 otsikkoa) oli nostettu äidin hauta - tai äidin kuolema ja hautaaminen -teemat. Yhtä selvästi toisella tilalla on napanuora - tai napanuoran katkaisu -teema (7 otsikkoa). Viidessä otsikossa ei nostettu mitään yksityiskohtaa kirjan sisällöstä esille, vaan esitettiin jokin arvio kirjasta, kuten seuraavissa esimerkeissä näkyy: "Siekkisen raportti romaanina valmis" tai "Taas hyvää Siekkistä". Selvästi kritiikkien otsikot jo osoittivat, että se, mitä teoksesta nostettiin esille oli hyvinkin arvostelijakohtaista, vaikka joitakin selviä teemoja löytyi, joihin useat kriitikot puuttuivat.

Toinen yleisilmeeseen liittyvä tarkastelukohde on tässä selvityksessä se, millainen kritiikin perussävy on: positiivinen, neutraali vai negatiivinen. Kriitikoista 30 eli yli puolet suhtautui mielestäni positiivisesti Äidin hauta -teokseen. Näistä 12 on naiskriitikkoa ja 18 mieskriitikkoa. Näiden positiivisten arviointien otsikot olivat toteavia, teoksesta nostettuja teemoja tai suoraan teosta kiittäviä. Esimerkkeinä positiivisesta suhtautumisesta ovat edellä mainitut otsikkoesimerkit. Positiivisista yleisarvioinneista esimerkkeinä voidaan pitää seuraavankaltaisia toteamuksia:

"Äidin hauta on eräänlainen miehen muotokuva: karhea ja hellä, sarkastinen, hauska ja kova, mutta inhimillinen." (Waarala, Vastin 28.11.1985).

"Hieno, ilmeikäs kirja, kannattaa lukea" (Pennanen, Me 1-2/1986).
Ne ovat ikäänkuin koko arvostelun yhteenvetoja, kriitikon pohdiskelujen lopputuloksia.

Viisi kriitikkoa (2 nais-, 3 mieskriitikkoa) käsittelivät teosta negatiivisessa sävyssä, mutta niissäkin oli toki positiivisia huomioita. Yleissävy jäi kuitenkin negatiiviseksi. Otsikot ovat näissä kriitikeissä neutraaleja. Negatiivisuudesta kertovat mielestäni seuraavankaltaiset huomiot:

"Kansallisen taustan luomisen nimissä rakennetta hajoittaa sivuhenkilöiden kohtaloiden pohtiminen. Multa Äidin haudalla ei ehtinyt tiivistyä." (Tammilehto, Eteenpäin 20.3.1986).

"Hiukan jäntevämmällä sitomisella kirjan kompositio olisi tullut eheämmäksi. Tällöin ei lukijan olisi tarvinnut nukahtaa turhanaikaiseen lätkyttelyyn ja taatailuun niin kuin nyt." (Oksanen, Itä-Häme 26.3.1986).

Loput 10 kriitikkoa (joista 3 nais- ja 7 mieskriitikkoa) olivat melko neutraaleja arvioinneissaan, vaikkakin he löysivät teoksesta myös negatiivisia ja positiivisia piirteitä. Otsikot olivat luonteeltaan samanlaisia kuin muidenkin ryhmien edustajien otsikot eli neutraaleja. Esimerkkinä neutraaleista huomioista olkoon seuraavanlaiset ilmaukset:

"Romaanissa on pohjalla aistillinen, seksuaalinen vire, jopa kapakassa." (Laitinen, Nuori Voima 1/1986).

"Äiti on silkkaa synnyttäjän lahoutumaa, alla savea, päällä tulppaneja. Siekkisen hiesumaa rönsyää." (Onjukka, Paikallissanomat Lavia).

Yleisvaikutelmaksi jää, että Siekkinen sai enemmän kiitosta kuin moitetta. Kiitosta hän sai esimerkiksi tyylistä, kokeilevuudesta, kerronnasta, kielestä, sisälöstä ja tarinan pitämisestä koossa. Muutama arvostelija puolestaan moitti Siekkistä tarinan löyhyydestä ja hajoamisesta, joten päinvastaisiakin kokemuksia löytyi. Jama sanoo ymmärtävänsä, mikäli lukukokemus on joillekin pettymys.

Kriitikot pyrkivät myös esittämään arvoarvostelmia. Arvottamista tapahtui pääasiassa siten, että kriitikot poimivat positiivisia puolia teoksesta ja näin perustelivat sen oivallisuutta. He myös kertoivat tekstin synnyttämistä vaikutuksista ja jotkut kehottivat lukijoita teoksen pariin. Teosta luonnehdittiin lisäksi vahvaksi ja vaikuttavaksi, usean lukukokemuksen kestäväksi kirjaksi, samalla kertaa pieneksi ja suureksi kirjaksi sekä kirjaksi, jonka Siekkisen on ollut pakko kirjoittaa ja lukijan yhtä lailla pakko lukea. Näitä vaikutuksesta kertovia huomioita tai teoksen arvottamista ei esiintynyt kaikilla kriitikoilla.

Kriitikit olivat yleissävyltään asiallisia. Niissä pyrittiin valottamaan teosta tekstistä lähtien, kuten tarkemman tutkimuksen tulokset seuraavassa alaluvussa osoittavat. Vaikka teoksen kieli on elävää, rönsyilevää ja humoristista, kriitikkoihin se ei ole tarttunut. Vain kolmessa kritiikissä (1 nais-, 2 mieskriitikon) oli huumoria mukana, vaikkakaan ei kovin paljon. Toinen yleissävyyden vaikuttava seikka on se, kuinka paljon arvosteluja perustellaan kirjasta lainatuilla otteilla. Siekkisen teoksen arvosteluissa lainauksia teoksesta käytettiin paljon. Näitä lainauksia käyttivät yhtä lailla niin mies- kuin naiskriitikotkin.

4.1.2. Kritiikkien sisällön esittely

Aion esitellä kritiikkien sisältöön tarkemmin keskittyvän tutkimuksen tulokset taulukkomuodossa. Samalla selvitän, millaisia asioita olen merkinnyt eri alakohtiin kuuluviksi. Kuvailen myös kriitikoiden arvioimia kohtia hieman tarkemmin. Taulukkoon on merkitty, kuinka monta havaintoa laskin kuhunkin kohtaan kuuluvaksi. Olen taulukkoon merkinnyt myös kunkin alakohdan prosentuaalisen osuuden ilman kymmenysten tarkkuutta.

Oheiseen, ensimmäiseen taulukkoon on merkitty kirjailijaa koskevat huomautukset kolmeen eri alakohtaan jaoteltuna. Näistä viittaukset Siekkisen uraan jakaantuu vielä kahteen alakohtaan.

Taulukko 1. Kirjailijaa koskevat huomiot kritiikeissä

<u>Havaintoluokka</u>	<u>f</u>	<u>%</u>
Persoonallisuus	21	10
Elämä	34	17
Ura		
- vertaukset aiempiin teoksiin	67	33
- vertaukset muihin kirjailijoihin ja sijoittuminen kirjallisuuden kenttään	81	40
<hr/>		
yht.	203	100

Persoonallisuuteen liittyviksi huomioiksi laskin kaikki huomautukset kirjailijan maailmankuvasta, ihmis- ja naiskuvasta tai viittaukset Siekkisen miesnäkökulmaan. "Tämän päivän kovaksikeitettyjen romaanien maailmassa Siekkisen maailmankuva on lämmin." (Sihvo). Elämään viittaaviksi laskin kaikki huomautukset ja vertailut teoksen kertojaminän ja Siekkisen kesken. "Tästä aukeaakin teoksen pohjimmainen taso: kirjoittaminen ja kirjailijan työ. Tällä tasolla näyttää myös siltä kuin äitinsä poika ja kirjailija olisi mies nimeltä Keijo Siekkinen." (Lappalainen, P.). Myös viittaukset teoksen keskisuomalaismaisemaan laskin elämään viittaaviksi, sillä mielestäni niissä tuotiin esille Siekkisen oma keskisuomalaistausta.

Siekkisen uraan liittyvät viittaukset olivat selvästi enemmistönä. Laskettaessa yhteen arvostelujen viittaukset ja vertaukset Siekkisen aiempaan tuotantoon tai yleensä Siekkisen kirjailijan uraan ja rinnakkaisasettelut muihin kirjailijoihin nähden saadaan osuudeksi 73 prosenttia eli hyvin suuri osa kirjailijaa koskevan kategorian havainnoista. Siekkisen vertaaminen muihin kirjailijoihin oli yleisempää kuin teoksen analysoiminen suhteessa Siekkisen aiempaan tuotantoon. Siekkisen uraa koskeva yleisin viittaus koski Äidin hauta -teoksen Finlandiapalkinto-ehdokkuutta tai sitä, kuinka mones teos Siekkiseltä on kyseessä.

Kriitikkoja näytti siis kiinnostavan Siekkisen vertaaminen muihin kirjailijoihin. Siekkistä verrattiin muunmuassa Pulkkiseen, Saavalaiseen, Krohniin, Idströmiin, Salamaan, Peter Weissiin. Ajatusmaailmaltaan häntä verrattiin Wittgensteiniin. Siekkinen sijoitettiin eräässä arvostelussa Lauri Viidan ja Lassi Sinkkosen jäljille kansankuvaajana. Siekkisen äitihahmoa verrattiin kalevalaiseen äitiin.

Siekkisen aiempien töiden perusteella hänen liittämisenä työläiskirjallisuuden perinteeseen näkyi muutamissa arvioinnissa selvästi, toisissa saatettiin ohimennen kertoa Siekkisen työläiskuvauksesta. "Siinä on [...] kansanääntä juuri sellaisena kuin betonirautoittajanpoika Siekkiseltä on totuttu odottamaankin." (Jama). Jotkut kriitikot löysivät yhteyksiä myös Antiikin tarustoihin tai Raamatun tarinoihin veljessurmasta. Yksi kriitikko sai mieleensä Siekkisen kertojan tyylistä lastenlorut tyyliin "Oli kerran Onnimanni...". Merkittävää kuitenkin oli se, että arvosteluissa oli vain muutamia viittauksia yleisen kirjallisuuden puolelle (Peter Weiss, Isaac Singer) tai ulkomaisiin ajattelijoihin, tieteilijöihin (Alice Miller). Pääosin yhtymäkohtia haettiin kotimaisesta kirjallisuudesta.

Kriitikot totesivat Siekkisen operoivan fantasioilla ja myyteillä. Siekkinen sekoit-

taa todellisuutta ja myyttejä ja narraa lukijoitaan keksimällä esimerkiksi teoksessa mainitulle veljesmurhalle monia eri syitä. Nordgren esimerkiksi toteaa näin:

"Här utvecklade Siekkinen en genomskådande helhetsmetod för att belysa den sociala och psykologiska verklighetens olika nivåer samt betonade fantasin, mystiken och det subjektiva." Toden ja fantasian yhdistämistä kuvailee P.

Lappalainen seuraavalla tavalla: "[...]hän tavan takaa keksii fiktiivisen maailman "todellisille" tapahtumille mielikuvituksellisia jatkoja. Toisaalta maailman tarinaa ei tarvitse edes keksiä, se on jo olemassa. Tässäkin kirjassa on mukana ilmiselviä todellisen maailman tarinoita, lehti uutisia ja tv-ohjelmia." Tärkeää tuntui siis olevan pohdinta siitä, onko Siekkinen kirjailijana realististi vai ei, mihin Siekkisen kirjallisuuden kentässä sijoittaisi.

Mies- ja naiskriitikon arvosteluissa ei juuri ollut eroja. Noin yksi kolmasosa sekä miehistä että naisista teki huomioita Siekkisen teoksen myyttisyydestä tai fantasioista. Samoin yhtäläillä miehet kuin naisetkin pyrkivät sijoittamaan Siekkisen suomalaisen kirjallisuuden kenttään.

Kirjailijaa koskevia huomioita kritiikeissä oli kaikenkaikkiaan vähiten suhteessa muihin huomioihin. Prosentuaalinen osuus oli 26 prosenttia kaikista arvosteluissa olevista havainnoista.

Toisessa taulukossa (kts. seur. sivu) on kritiikeistä löytyneitä teoksen juonta kuvailevia ja teosta tulkitsevia arviointeja. Juonen kuvaukseen liitin myös henkilöistä kerronnan, sillä juonen kuvailun yhteydessä kuvattiin myös kirjan henkilöitä. Oheiseen taulukkoon olen merkinnyt myös, paljonko arvosteluissa oli kommentteja teoksen vaikutuksesta.

Taulukko 2. Teosta kuvailevat ja tulkitsevat huomiot kritiikeissä

<u>Havaintoluokka</u>	<u>f</u>	<u>%</u>
Juoni (+henkilöt)	116	35
Tulkinta	182	54
Vaikutus	38	11
<hr/>		
yht.	336	100

Lähes kaikki kriitikot pohtivat teoksen juonta tai juonettomuutta. Esimerkiksi Lappalainen toteaa: "Tekisi mieleni sanoa, että Siekkisen teos ei ole romaani, koska siitä puuttuu lajin keskeinen ainesosa, juoni." Tarinan kuvailu on ehkä juonon pirstaleisuuden tai juonettomuuden vuoksi jäänyt vähemmälle. Kriitikot siteeraavat teosta melko paljon ja siten he kuvailevat sitä. Henkilöistäkin tuntuu olevan vaikea sanoa mitään. Kangasluoma toteaaakin: "Ei siinä ole myöskään kiinteitä henkilöahmoja, ellei kertojaa, minää, kovin kirjailijan itsensä kaltaista hahmoa sellaiseksi uskottele,..."

Kriitikot ovat eniten tulkinneet teosta ja etsineet merkityksiä. Teoksesta poimittuja otteita käytetään myös tässä tarkoituksessa. Kangasluoma tulkitsee teoksen kirjailijan sanomaa: "Kun napanuora viimein katkeaa, maailmassa on yksin - ja silloin se on tehtävä omaksi, nähtävä omalla tavallaan." Petäjä puolestaan tulkitsee: "Kuolema on, mutta elämä kulkee, pätkii, rykii, kakii, ryntää, leikkaa kiinni ja rispaantuu, ihminen kun on aina oman elämänsä mittainen."

Useat kriitikot kommentoivat myös hieman sitä, miten teksti heihin vaikutti. Esimerkiksi Virtanen kuvaili teoksen lukukokemusta puhtaaksi kuin lumi. Petäjä puolestaan totesi Siekkisen tekstissä olevan imua. Lappalainen totesi lukemisen jälkeen päällimmäiseksi jäävän hyvän olon. Vaikutuksen pohdinta oli kuitenkin selvästi vähäisempää kuin juonen ja sisällön pohdinta ja tulkintayritykset. Roininen (1987: 95) havaitsi vuosina 1895-1918 työväenlehdissä ilmestyneille kirjallisuusarvosteluille tyypilliseksi sen, että niissä kuvattiin yksityiskohtaisesti teoksen sisältö ja juoni. Sama tendenssi tuntuu jatkuvan.

Sekä miesten että naisten arvosteluissa painottui paljon tulkinta ja juonen kuvaus. Tässäkään kategoriassa ei ilmennyt ratkaisevia eroja sukupuolten tavassa käsitellä Siekkisen teosta.

Teoksen kuvailuun ja tulkintaan keskittyvät huomiot olivat enemmistönä. Niiden osuus oli 42 prosenttia kaikista huomioista eli vajaa puolet kritiikkien sisällöstä kuului tähän luokkaan. Teoksen kuvaileminen, yksityiskohtien kertominen ja erilaisten tulkintojen kehittäminen näyttää kiinnostavan kaikkia kriitikoita.

Viimeisessä taulukossa kuvataan, montako teoksen muotoa, tyyliä ja lajia koskevaa havaintoa löysin kriitikoiden arvioinneista.

Taulukko 3. Teoksen muotoa, lajia ja tyyliä koskevat huomiot kritiikeissä

<u>Havaintoluokka</u>	<u>f</u>	<u>%</u>
Tyyli, kerronta, sävy	148	59
Laji	34	14
Esteettinen muoto	68	27

yht. 250 100

Sävyn ja kertojan otteen olisi myös voinut erottaa tyylistä ja kerronnasta, mutta laitoin ne samaan alakohtaan niiden lähekkäisyyden vuoksi ja myös tulkintavaikeuksien vuoksi. Kertojan ote sisältää huomiot tarinan kerronnan humoristisuudesta, kertojan ironiasta kirjoittamassaan tekstissä: "Hän ironisoi ja muuttaa groteskiksi huumoriksi omaa tilannettaan;" (Huotari). Tyyli ja kerronta puolestaan sisältävät esimerkiksi kommentteja kielestä ja kerrontatekniikasta: "Tekstin rytmi on leppoisaa, lauseet yksinkertaisia." (Lappalainen, P); "Oikeastaan Siekkisen kertojan menetelmä on mielenkiintoinen. Se on lumivyörytekniikkaa. (Jama).

Kirjan laji ja muoto mietityttivät kriitikoita. Laskin lajiin viittaaviksi sellaiset kommentit, jossa teos pyrittiin määrittelemään esimerkiksi romaaniksi, proosarunoksi, raportiksi tai realistiseksi romaaniksi. Paalanen esimerkiksi toteaa: "Se on proosaruno, rippi, itkuvirsi ja nauru, ja salapoliisikertomus, kuten kertoja itse sanoo." Mielestäni edellisessä oli myös esteettistä muotoa koskevaa arviointia Siekkisen kirjan muodosta rippinä ja itkuvirtenä. Laskin esteettistä muotoa koskeviksi määrittelyt siitä, onko teksti tilitys, puhelu, monologi, kirje, päiväkirjamerkintä, jutustelu, puhe. "Äidin hauta on pitkä yksinpuhelu." (Vuorela); "Äidin hauta onkin kuin puhuttua kieltä, kuin magnetofoninauhalta purettua ajatustenvirtaa, pojan jutustelua kuolleen äitinsä kanssa." (Pynninen). Maininnan tilitysromaanista laskin muotoa koskevaksi pohdinnaksi, vaikka sen voisi laskea myös lajia koskevaksi pohdinnaksi. Päätökseni perustuu siihen, että arvostelija mainitsi tilitysromaanin muodon pohdiskeluun viittaavassa asiayhteydessä.

Jälleen on todettava, että sanottavaa eroa arvosteluissa ei ilmennyt sukupuolten välillä. Kerronnan ja tyylin arvioiminen ja kuvaus kiinnosti miehiä ja naisia yhtälailla.

Viimeiseen luokkaan kuului 32 prosenttia havainnoista. Näitä teoksen muotoon, sen edustamaan lajiin ja tyyliin liittyviä pohdintoja oli kritiikeissä toiseksi eniten.

4.1.3. Tyypillinen ja ei-tyypillinen kritiikki

Olen tutkimastani aineistosta arvioinut tyypillisen kritiikin kahdella eri tavalla. Toisaalta olen katsonut Siekkisen kirjan arvostelujen pituuksia, toisaalta edellä kuvatun sisällön erittelyn perusteella olen etsinyt tyypillistä kritiikkiä. Kritiikkien pituudet laskin rivien määrinä.

Kritiikkien pituudet vaihtelivat paljon. Lyhin kritiikki sisälsi 17 riviä tekstiä, pisin puolestaan sisälsi 403 riviä tekstiä. Keskiarvoksi otoksesta tuli 120, 7 riviä. Olen liittänyt tutkimukseni loppuun kaksi lähinnä keskiarvopituutta olevaa arvostelua: O. Lappalaisen "Hautasi löysin: kukkaset nauraneet ei", 122 riviä (Liite 1) ja P. Toiviaisen "Irti napanuorasta", 120 riviä (iitte 2). Kaikista 45 kritiikistä voidaan pituuden osalta esittää seuraavanlainen taulukko.

Taulukko 4. Kritiikkien jakaantuminen eri pituusluokkiin

<u>Pituus</u>	<u>Kpl</u>
alle 100 riviä	18
100-200 riviä	24
yli 200 riviä	3
	<hr/>
yht.	45

Vaihtelu selittyy osin sillä, millaisessa lehdessä kritiikki ilmestyi. Lyhyimmät kritiikit ilmestyivät enimmäkseen pienimmissä lehdissä tai jollakin tietyllä palstalla ("Käyttökirjallisuutta", "Kirjahylly"), jossa arvattavasti on rajattu mahdollisuus kirjoittaa pitkiä kritiikkejä. Lyhyin, 17 rivin kritiikki (Hannula, ei otsikkoa) ilmestyi Arvostelevassa kirjaluetelossa, missä kirjoja esitellään lyhyesti. Pisin arvostelu eli Paalosen arvostelu ("Jiddishiä äidille") ilmestyi Kulttuurivihkoissa, jossa on varmasti mahdollista käsitellä teoksia ilman pituusrajoituksia. Pitkät arvostelut ilmestyivät enimmäkseen lehdissä, joissa on laajahkot kulttuurisivut tai niin sanotuissa kulttuurilehdissä, jotka ovat kulttuurilehtiä kuten Parnasso ja Nuori Voima -lehti.

Myös Siekkisen oman alueen lehdessä, Keski-suomalaisessa ilmestynyt, toiseksi pisimpään arvosteluun (241 riviä; Kulmala: "Näköinen kieli, tuntuvat sanat") päteee edellinen selitys, vaikka osin asiaa selittää myös kyseisen lehden tai arvostelijan halu arvioida tarkasti keski-suomalaisen kirjailijan teos. Pisin ja lyhin arvostelu ovat tutkimukseni liitteet 3 ja 4.

Kriikin pituuksissa oli hienoinen ero nais- ja mieskritiikoiden välillä. Naisten kirjoittamien kritiikkien pituuden keskiarvo oli hieman alle kaikkien kritiikkien keskiarvon eli 118 riviä. Miesten kirjoittamien kritiikkien pituuksien keskiarvo puolestaan oli hieman yli kaikkien kritiikien keskiarvon eli 122 riviä. Keskimäärin naiset siis kirjoittivat lyhyempiä kritiikkeja, mutta ero ei ole kovin merkittävä. Pisin kritiikki oli naisen kirjoittama ja lyhin miehen. Nämä kritiikit tasoittavat jonkin verran sukupuolten välistä eroa, sillä ero olisi suurempi ilman näitä aineistossa näkyvästä pituustendenssistä poikkeavia arvosteluja.

Sisällön mukaan tyyppinen kritiikki näytti sisältävän eniten tulkintaa joko yhdessä juonen kuvauksen kanssa tai erikseen. Se sisälsi myös toiseksi eniten arvioita, huomioita kirjoittajan kerronnasta ja tyylistä. Juonen ja henkilöiden pohdin-

taa oli myös paljon. Tyypillinen kritiikki sisälsi myös mainintoja Siekkisen urasta ja pohdintaa teoksen esteettisestä muodosta. Mukana on myös otteita teoksesta. Tyypillinen arvostelu oli yleisvaikutelmaltaan positiivinen. Tyypillisessä kritiikissä ei välttämättä ole pohdintaa teoksen ja Siekkisen elämän yhtäläisyyksistä, Siekkisen maailmankuvasta, persoonallisuudesta, teoksen lajista tai sen vaikutuksesta.

Esimerkkiä sisällön suhteen puhtaasta tyyppikritiikistä edellisillä kriteereillä on kuitenkin vaikea löytää. Esimerkiksi teoksen vaikutuksesta on useimmissa kritiikeissä jotain, mutta kun yksitellen luetteloidaan lauseiden tai kappaleiden sisältöä saadaan kuva tavallaan vääristymään ja näyttämään siltä, ettei juuri missään arvostelussa voi olla vaikutuksesta mainintaa. Tästä syystä tyypillisen kritiikin esimerkeistä sisällönkin puolesta käy liitteiden 1 ja 2 kritiikit, jotka ovat esimerkeinä keskiarvokritiikistä pituuden perusteella arvioituna. Otsikoidensa perusteella ne soveltuvat myös tyypillisen kritiikin esimerkeiksi, sillä niissä on nostettu esille kritiikkoja kirjassa eniten kiinnostaneet kuoleman ja napanuoran irrottamisen -teemat.

Valtavirrasta poikkeaviakin kritiikkejä löytyi. Niiden avulla voi havainnollistaa lisää myös tyypillistä kritiikkiä. Esimerkkinä on Hannulan kirjoittama lyhin kritiikki (Liite 3) myös sisällön puolesta, sillä siinä ei ole lyhydestä johtuen juonen kuvausta eikä tulkintaa nimeksikään. Kysessä on lyhyt arvio kirjasta. Mielestäni kyse ei enää ole varsinaisesti kirja-arvostelusta, kun tuotos on näin lyhyt. Tutkimuksen aikana kävi ilmi, että kritiikki-käsite on epäselvä, se olisi pitänyt määritellä ja katsoa sitten, mitkä kaikki arvostelut, kirjoitukset täyttävät kriteerit. Mahdollisesti aineisto olisi pienentynyt.

Toinen valtavirrasta poikkeava kritiikki on Oksasen arvostelu otsikolla "Väljään haudattu äiti" (Liite 5). Oksanen keskittyy siinä arvioimaan kriittisesti teosta: hän poimii teoksen hyvät puolet ja antaa ohjeita, miten teoksen rakenteen olisi voinut

saada ehyemmäksi sekä arvioi kerrontatyyliä. Hyvin vähälle jää juonen kuvaus tai tulkinta.

Kolmas ja viimeinen esimerkki ei-typillisestä kritiikistä on Koskelan kritiikki otsikolla "Kepeät mullat - mutta mihin hautaan äidin?" (Liite 6). Sisällöllisesti siinä on samoja aineksia kuin tyypillisissä kritiikeissä eli juonen kuvausta ja tulkintaa, mutta siinä on selvästi lukijoita palveleva ote. Koskela pyrkii antamaan lukijalle lu-kuohjeita ja miettii teoksen tarjoamia lukutapoja. Tämä puoli on muilta unohtunut, vain kaksi muuta kritiikkiä sisälsi hieman tätä lukemisen tavan pohdintaa.

4.2. Pohdintaa tutkimustuloksista

4.2.1. Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Kritiikkien tutkimus antoi seuraavanlaisia vastauksia esitettyihin kysymyksiin:

- Kritiikeissä oli eniten teosta kuvailevia ja tulkitsevia huomioita.
- Kritiikit sisälsivät myös paljon pohdintaa tyylistä ja kerronnasta.
- Kritiikeissä pohdittiin selvästi enemmän teoksen sisältöä ja rakennusaineita (tyyliä, kieltä) kuin kirjailijaa (uraa, kirjan kertojan ja kirjailijan välistä suhdetta).
- Kirjailija pyrittiin asettamaan kotimaisen kirjallisuuden kenttään ja teosta pyrittiin suhteuttamaan kirjailijan aiempaan tuotantoon, vähemmälle jäi teoksen vertaaminen ulkomaiseen kirjallisuuteen.
- Kritiikeissä puhuttiin jonkin verran myös teoksen vaikutuksesta.

Nämä ovat vastauksia kolmeen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (Mihin

kriitikot puuttuvat kritiikkeissään?; Käyttävätkö kriitikot vertailukohteita arvioinneissaan?; Käsittelevätkö kriitikot enemmän teosta vai kirjailijaa?).

Tutkimuksessa saamista vastauksista voidaan löytää uusia kysymyksiä, joihin haen vastausvaihtoehtoja suomalaisten tutkijoiden esittämistä ajatuksista. Tarkoituksena on asettaa tutkimustulokset pelkkää kuvailua laajempaan mittakaavaan.

Ensimmäisenä huomiota herätti kysymys, miksi kirjailijan teosta verrattiin lähes ainoastaan kotimaisiin kirjailijoihin ja mitä tällainen vertailu antaa. Selvää on, että suomalaisille tutumpia vertailukohtia ovat suomalaiset teokset, mutta olisi tärkeää hahmottaa suomalaista kirjailijaa myös suhteessa koko kirjallisuuden kenttään.

Siekkistä verrattiin pääasiassa suomalaisiin nykykirjailijoihin. Tosin jotkut kriitikot pohtivat myös Siekkisen edustamaa kirjallisuuden suuntausta - realismia vai runoutta, työläiskirjallisuutta vai ei. Vertailukohtanani olleessa Tuohimaan tutkimuksessa todettiin ero suomalaisten ja ruotsalaisten kriitikoiden välillä: Märta Tikkanen asetettiin ruotsalaisissa kritiikkeissä pohjoismaiseen tai yleismaailmalliseen kirjallisuudenkenttään kun suomalaiset kriitikot arvioivat häntä suomalaisena naiskirjailijana ja vertasivat Tikkasta korkeintaan suomalaisiin kirjailijoihin (Tuohimaa 1990).

Tutkimuksen perusteella kannattaa pohtia myös sitä, miksi kriitikot analysoivat tai vain kuvailevat teosta enemmän kuin pohtivat teoksen vaikutusta. Kirstinä esittää, että lukija - siis myös kriitikko - etsii romaanista vastausta pääasiassa kolmeen kysymykseen: mitä tapahtuu, keille tapahtuu ja miksi tapahtuu (Kirstinä 1989, 114). Näin näyttivät toimivan myös tutkimani kriitikot. Vaikutuksen pohdinta olisi kuitenkin tärkeää, sillä kriitikon kuvaillessa teoksen antia itselleen tai teoksen luomia yleisiä näkökulmia ja maailmankuvien laajennuksia, saisi kirjoja lukeva yleisö virikkeitä lukuinnolleen enemmän kuin vain jos kuvaillaan sitä, mistä teoksessa on kyse tai miten juoni etenee.

Kannattaa pohtia myös sitä, ovatko Siekkisestä kirjoitetut arvostelut konkretisaatioita (teoksesta viestintätilanteessa lukijan tajunnassa syntyneitä kokonaiskuvia) vai tulkintoja (tietoista selitystä teokselle). Ylläolevat määritelmät ovat Grimmin. Kuten huomaamme, hänen käsityksensä tulkinnasta (Varpio 1982, 11) on suurta tietoisuuden astetta vaativa. Tätä vaatimusta vasten katsottuna kriitikit ovat konkretisaatioita, esiasteita tulkinnalle. Mikäli tulkinta termillä tarkoitetaan teoksen merkityksen ymmärtämistä (mm. Haapala 1988, 13-14), niin kyseessä on tietenkin tulkintaprosessi. Käsitteet ovat kuitenkin läheisiä toisilleen, joten käytän selvyuden vuoksi kriitikkojen vastaanottoprosessin tuotoksesta edelleenkin käsitettä tulkinta.

Mielestäni voitaisiin sanoa Äidin hauta -teoksen kritiikeissä näkyvän sekä tulkintoja että konkretisaatioita. Pyrkimys on tulkintaan, mutta usein jäädään konkretisaatioiden tasolle ja kuvaillaan teosta sen herättämien mielikuvien avulla. Tulokseen vaikuttanee kriitikon kokeneisuus, kirjallisuuteen ja kirjallisuuden tutkimukseen perehtyneisyyden taso. Suurin osa aineistossani esiintyneistä kirja-arvostelijoista edustaa tavallista lukijaa, jos arvioidaan sitä, mitä he teoksesta saivat esille.

Erilaisten konkretisaatioiden (tulkintojen) syynä on lukijan taustatekijät, kuten koulutus, persoonallisuus jne; tekstin tuottamisajan ja lukuajan erillisuus; tekstin avoimuusaste (suljettu - avoin teksti) ja lukustrategia (elämykseen perustuva - määritelty lukustrategia) (Tuohimaa 1986, 5-7). Siekkisen teksti sisältää Iserin määrittelemiä avoimia kohtia, jotka mahdollistavat sisällön erilaiset tulkinnat. Tekstin tuottamisajankohdalla ja vastaanottamisajankohdalla ei ole juuri eroa, joten se ei vaikuta erilaiseen tulokseen. Kriitikkojen erilaiset taustat ja elämäkokemukset sekä tekstin avoimet kohdat ovat syynä tulkintaeroihin.

Kritiikkien analysoinnin jälkeen tuli esiin tärkeänä, uutena kysymyksenä se,

mitä kritiikeistä jäi puuttumaan. Niissä oli yllättävän vähän tai ei ollenkaan pohdintaa kirjailijan sanomasta eli siitä, mikä teoksen tarkoitus ja tavoite laajemmassa mittakaavassa on. Sanoma, teema on kuitenkin yleisesti ollut kirjallisuuden tutkimuksessa tärkeä pohdinnan kohde. Kriitikot pyrkivät vain yleisesti toteamaan, että kirja kertoo esimerkiksi pojan irtaantumisesta äidistä tai suhteestamme kuolemaan. Näyttää siltä, että useat kriitikot keskittyivät enemmänkin osoittamaan omaa oppineisuuttaan tai tietämystään kirjallisuudesta (kriitikit kirjoitettu toisille kriitikoille?) ja leikittelemään tulkintoilla kuin tiedottamaan, analysoimaan tai ohjaamaan lukijaa. Seuraavassa alaluvussa pohdinkin näistä vaikutelmista johtuen kysymystä siitä, mikä on kriitikon ja kritiikin merkitys?

4.2.2. Kriitikon ja kritiikin merkitys

Tuohimaa (1990, 32-33) väittää suomalaisten kriitikkojen olevan oppimestareita, koska he näyttävät asettuvan sekä kirjailijan että lukijan yläpuolelle. Siekkistä arvioineet kriitikot eivät juurikaan antaneet ohjeita kirjailijalle eivätkä lukijalle, joten tässä suhteessa tulokset poikkesivat Tuohimaan tutkimuksen tuloksista.

Tutkimukseni perusteella näyttäisi olevan niin, että kriitikko kokee tehtäväkseen olla esiselittäjänä, ei niinkään lukemiseen innostajana ja vaikutusten pohtijana. Siinä mielessä he ovat oppimestareita. Samoin myös siinä mielessä, että he esittävät "oikeita" tulkintojaan. Melko varmasti kyse on kriitikkotehtävän yleisesti hyväksytystä tulkinnasta: Suomessa on totuttu odottamaan tietyt muodot täyttävää kritiikkiä ja sitä, että muut kertovat meille, mikä on hyvää ja huonoa.

Siekkisen Äidin hautaa arvostelevista kirjoituksista näkyi mielestäni, että romaaneilta kriitikot odottavat perusteltua kappalejakoja, otsikoituja lukuja, juonta

(odotushorisontti). Segersin (1985, 12-13) mukaan odotukset kohdistuvat lajiin, aiheeseen, kirjailijaan ja teokseen. Tämä näkyi selvästi tutkimissani kritiikeissä. Siekkisen teosta lukiessaan he joutuivat kokemaan pettymyksiä odotuksissaan, mutta arvioinnit olivat silti hyviä. Jaussin käsityksiä myötäillen voisi sanoa, että joutuessaan muuttamaan odotuksiaan ja etsimään uudesta muodosta merkityksiä ja mielekkyyttä, kritiikot kokivat esteettisiä elämyksiä, mikä synnytti positiivisia arvioiteja. Teos antoi myös mahdollisesti kritikoille samastumisen mahdollisuuden, mikä Segersin (1985, 41) mukaan vaikuttaa teoksen esteettisen tehoon. Siekkisen teoksesta kerrottiin kritiikeissä myös, monesko romaani arvioitava romaani on. Sitä verrattiin usein Siekkisen edeltäviin romaaneihin ja pohdittiin muutoksia. Laajennus aiempaan kirjailijakuvaan otettiin positiivisesti vastaan, vaikka osa tuntuikin kaipaavan työläiskirjailijanomaisempaa teosta.

Tuohimaan mielestä Tikkasen teoksen vastaanottoa koskeva tutkimus osoitti suomalaisten kriitikkojen omaavan yhtenäisen lukumallin (Tuohimaa 1990, 30). Tämä lukumalli synnyttää ulkoisesti samantyyllisiä kritiikkejä. Peruskritiikin alussa kerrotaan teoksen nimi ja monesko teos on kirjailijan tuotannossa, sitten teos pyritään sijoittamaan johonkin lajiin kuuluvaksi (mikä Siekkisen teoksen tapauksessa osoittautui vaikeaksi), sen jälkeen juoni ja henkilöt kuvaillaan ja lopuksi pyritään teos tulkitsemaan. Kautta linjan voi olla myös arvioita kirjailijan onnistumisesta juonen, henkilöiden tai kerronnan suhteen. Näin pääosin rakentuivat myös Äidin hauta -teoksen kritiikit. Eräs tulkintoihin vaikuttava tekijä on tietenkin teksti, joka antaa perusaineokset kritiikille. Siekkisen teksti koettiin muodoltaan ja kerronnaltaan poikkeavaksi, mikä oli yhteistä kaikissa kritiikeissä. Tämä viittaisi mielestäni johonkinlaisen kritikoille yhteisen odotushorisontin olemassaoloon, yhtenäiseen lukumalliin tai siihen, että kritiikot ovat edenneet tekstilähtöisesti ja päässeet saman-

tyyppiseen tulokseen. Mielenkiintoista olisi tutkia, kuinka yhteneväisiä tulkinnot ja arvioinnit olisivat, jos arvioijina olisi muitakin lukijoita kuin kriitikoita.

Yksittäisen kriitikon merkitys jää vähemmälle, koska samantyyppinen odotushorisontti ja lukumalli aikaansaavat samantyyppisiä arvosteluja. Kriitikot sitoivat kritiikin teokseen esittämällä siitä runsaasti otteita, mikä tekee kritiikit yleissävyltään samanlaisiksi. Kritiikeistä olisi löytynyt mahdollisesti eroja kriitikkojen koulutuksen mukaan, mikäli näitä taustatietoja olisi ollut käytettävissä.

Eskola on todennut kirjallisuuden esteettisen koodaamisen olevan harvinaista suomalaisten lukijoiden keskuudessa. Kirjallisuutta luetaan elämän kautta eikä elämää kirjallisuuden kautta ja tämä tendenssi on yleinen riippumatta kovinkaan paljon lukijan ammatista tai sosiaaliryhmästä. (Eskola 1989, 181-192.) Kriitikotkin koodaavat sanataideteoksia oman elämäkokemuksensa horisontin kautta.

Kritiikin merkityksen voisi ajatella piilevän juuri siinä, että kriitikot toimivat esilukijoina ja -selittäjinä. Voisi verrata kritiikin nykyistä merkitystä Roinisen työväenlehtien arvosteluja koskevan tutkimuksen tuloksiin: juonireferaattimaisen arvostelun tarkoitus oli käytännöllinen, sillä se toimi tuote-esittelyinä ja auttoi lukijaa tai työväenkirjastoa päättämään, kannattiko teoksen hankkia. (Roininen 1987, 95.) Tämä ”tuote-esittelytehtävä” on periytynyt nykyiselle kirjallisuuskritiikille.

Kritiikit antavat kuvan teoksesta, vaikuttavat lukijan halukkuuteen lukea teos. Siekkisen teoksen kritiikkien merkitys lienee juuri tässä. Se, että arvosteluissa suhdataan teokseen positiivisesti kannustaa lukijaa tarttumaan kirjaan. Toisaalta juonettomuuden kuvaus ja kerronnan poikkeavuuden kertominen saattavat synnyttää lukijalle tunteen, että teos on vaikea eikä potentiaalinen lukija ryhdykään sitä lukemaan. Kritiikkien hyppelehtivyyttä asiasta toiseen, runsaat otteet teoksesta, sanoman pohdinnan vähäisyys saattavat myös aiheuttaa lukijoissa negatiivisen

reaktion teosta kohtaan. Tavallisen lukijan voi olla vaikeahkoa löytää kritiikin sano-
maa osin liiallisen oppineisuuden ja kielitaituruuden esittämisen vuoksi. Erittäin tär-
keää olisikin selvittää, kuinka lukijat ovat hyödyntäneet arvosteluja. Mielenkiintoista
olisi selvittää, moniko lukija on tutustunut Äidin hauta -teoksen arvosteluihin ennen
teoksen lukemista tai moniko teki lukemis- tai lukemattajättämispäätöksen jonkin
kritiikin perusteella.

Kritiikki palvelee myös sekä kirjailijaa että muita kirjailijoita tai kirjallisuuden
parissa työskenteleviä. He saavat enemmän kuin tavallinen lukija irti teoksen ver-
tailusta muihin teoksiin. Kirjailija (Siekkinen) ei kuitenkaan näistä kritiikeistä saa
juuri muuta kuin kannustusta. Analyttisempi ote, kritisoiduille teoksen puolille esi-
tetyt ratkaisuehdotukset (ilman kirjailijan yläpuolelle asettuvaa esittämistapaa) olisi-
vat antaneet enemmän kirjailijalle.

4.2.3. Kritiikin ja teoksen suhde

Neljänteen tutkimuskysymykseen (Tekeekö kritiikki oikeutta teokselle?) vastausta
etsittäessä joudutaan pohtimaan kritiikin ja teoksen suhdetta. Olen jo aiemmin
todennut arvostelijoiden kirjoittaneen kritiikkinsä tekstilähtöisesti. Tulokseksi on
tullut hieman kaaosmaisista kritiikkeistä, kun kriitikot ovat pyrkineet tulkitsemaan ja
käsittelemään teoksen monipuolista sisältöä melko yksityiskohtaisesti. Samalla
kritiikit ovat alkaneet muistuttaa teosta "palapelimäisyydellään".

Haapalan (1988, 13-14) mukaan tulkinnan päämäärä on tehdä teos ymmär-
rettäväksi. Kriitikot ovat käsitelleet Äidin hautaa pilkkoen sen pieniin osiin, teos
tuskin tulee täten kokonaisuutena ymmärrettäväksi. Siinä suhteessa väitän, että
kritiikit eivät tee oikeutta teokselle. Teokselle ei ole pyritty löytämään motiivia eikä

arvosteluissa ole riittävästi pohdittu teoksen lukijaan tekemää vaikutusta esimerkiksi pohtimalla, mitä lukija saa teoksesta, miten se voi liittyä tavallisen lukijan elämään. Jotta teos voitaisiin ymmärtää, se tulisi asettaa mielestäni laajempaan kokonaisuuteen: kertoa, mitä siinä on yhteiskunnasta, ihmisestä, suhteista, elämästä. Samalla voisi arvioida myös, mikä on sen merkitys ja anti kirjallisuudelle. Tulkinnat teoksen yksittäisistä osista voisivat jäädä vähemmälle, vaikkakin teos suorastaan houkuttelee etsimään tulkintoja.

Lukijoita ja siis myös kritikoita näyttää leimaavan halu tietää, mitä jokin todella tarkoittaa, pyrkimys löytää "oikea" tulkinta. Aivan samoin heitä (ja meitä lukijoita) kiinnostaa saada tietää, mikä on teoksen suhde todellisuuteen eli kirjoittaako Siekinen kirjassaan omasta elämästä. Emme osaa koodata esteettiseltä kannalta teoksia, kuten Eskola (1989, 181-192) on todennut. Reseptioestetiikan mukaan kirjallisuus on viestintäprosessi ja silloin ei oikeita tulkintoja ole, on vain lukijasta riippuvia erilaisia mahdollisia tulkintoja.

Esimerkkinä kritikoiden tulkinnasta olkoon heidän pyrkimyksensä löytää se, mistä teos kertoo. Toisissa kritiikeissä pidettiin teoksen keskeisenä aiheena kuolemaa ja toisissa äiti - poika -suhdetta kun taas toisissa kritiikeissä sanottiin teoksen kuvaavan kirjailijan työtä tai eräät arvostelijat näkivät kyseessä olevan pojan irtautumistaistelu. Kriitikot hakivat tulkintoja paitsi tekstistä myös omasta taustastaan, perspektiivistään käsin. Yleisimmin esille nostetut aiheet: kuolema, äidin kuolema, pojan ja äidin suhde tarjoutuvat selvästi esille jo kirjan kansia katsoessa ja heti teoksen alussa. Siinä suhteessa voidaan sanoa kritiikkien tekevän oikeutta teokselle. Perustelut harvinaisimmille tulkinnoille, joissa nähdään Siekkisen kuvaavan kirjailijan työtä, ovat vaikeammin löydettävissä. Tulkinta on kuitenkin yhtä oikea ja mahdollinen, sillä kriitikko löytää oman elämäkokemuksensa vuoksi

teoksesta tämän viestin, emmekä me muut voi väittää hänen löydöstään vääräksi.

Kritiikeissä on mukana eräs asia, mikä ei tee oikeutta teokselle ja se on kriitikoiden into nähdä teos Finlandia-palkintoehdokkaana ja kertoa sen myös lukijoille. Valitettavasti tavalliselle lukijalle syntyy käsitys, että kyseessä on vaikea teos, Finlandia-palkintoehdokkuudelle on selvästi havaittavissa tällainen leimaava vaikutus. Kaikille lukijoille teos antaisi paljon. On harmillista, mikäli teos jää löytämättä Finlandia-palkintokohun vuoksi.

Siekkisen Äidin hauta -teoksesta kirjoitettuja arvosteluja pitäisi lukea vasta sen jälkeen, kun on teoksen lukenut. Sisältönsä puolesta ne täten palvelisivat lukijaa eniten antamalla haastavia rinnakkaisia tulkintamalleja. Kritiikit on tarkoitettu etukäteisinformaatioksi, kirjallisuuden arvottajaksi ja mahdollisesti lukijaa ja kirjailijaa kannustaviksi. Sen lisäksi haluaisin ehdottaa kritiikin funktion laajentamista siten, että alettaisiin ajatella kritiikkejä lukemisen täydentäjiksi, kohtaauspaikaksi, missä lukija, teos ja välittävä osakas, kriitikko, kohtaavat.

5. PÄÄTÄNTÖ

Kuvaileva ja pohdiskeleva tutkimus Keijo Siekkisen Äidin hauta -teoksen vastaanotosta pohjautui reseptiotutkimuksen lukijan osuutta painottavaan näkökulmaan. Reseptiota tutkittiin 45:n eri lähteissä ilmestyneen kirja-arvostelun avulla. Tarkoitus oli selvittää sitä, mitä teoksesta kirjoitetut kritiikit sisältävät ja mistä ne kertovat. Lisäksi tarkoitus oli kritiikkien perusteella pohtia kritiikkien merkitystä. Kritiikeistä poimittiin usean lukukerran perusteella kolmeen eri pääkohtaan kuuluvia huomioita: kirjailijaan ja hänen uraansa liittyviä kommentteja, teoksen juonta

kuvaavia ja teosta tulkitsevia kommentteja sekä teoksen esteettiseen puoleen eli muotoon, lajiin ja kerrontaan liittyviä kommentteja. Kritiikkien yleisilmettä ja vaihtelua tutkittiin myös.

Tutkimustulokset osoittivat, että kritiikot puuttuvat periaatteessa kritiikeissään samantyyppisiin asioihin - muotoon, kieleen, kirjailijaan suhteessa muihin suomalaisiin kirjailijoihin - mutta he poimivat erilaisia kohtia selitystensä tueksi ja tulkitsevat teosta kukin ilmeisesti oman elämäkokemuksensa mukaan. Joitakin viitteitä kritikoille yhteisestä lukumallista ja odotushorisontista löytyi. Eroja mies- ja naiskritikoiden teksteissä ei löytynyt muussa suhteessa kuin kritiikkien pituuden suhteen. Naiset kirjoittivat keskimäärin hieman lyhyempiä kritiikkejä. Erilaisella luku tavalla olisi eroja mahdollisesti löytynyt. Kritiikot arvioivat enimmäkseen positiivisesti Siekkistä ja hänen teostaan. Yleisilme kritiikeissä oli otsikoita myöten positiivinen tai neutraali. Valtavirrasta poikkeavia kritiikkejä löytyi muutama - lukijalle lukuohjeita antava, kirjailijaa neuvova - mutta pääosin kritiikit sisälsivät tulkintaa, huomioita teoksen kerrontatavasta ja juonen selostusta.

Tutkimus Siekkisen Äidin hauta -teoksen vastaanotosta herätti enemmän kysymyksiä kuin antoi vastauksia, mikä on aina tutkimukselle hedelmällistä.

Tutkimuksen vaikeutena oli luku tavassa ilmenneet ongelmat: subjektiivisuus ja laskentayksikön valinnan vaikeus. Tutkimus täytti kuitenkin tehtävänsä eli siinä tuli esille ne kohdat, joihin kritiikit puuttuivat sekä kritiikkien kuvailua. Pohdittava olisi, mistä kritiikit yleisemmällä tasolla kertovat: teoksesta, kritikoiden elämästä vai suomalaisesta kirjallisuuden lukumallista. Voitaisiin myös vakavasti pohtia kritiikin funktiota. Mahdollisesti kritiikin tekisi antoisammaksi, mikäli se alettaisiin nähdä lukijan lukukokemuksen täydentäjänä. Tässä merkityksessä Äidin hauta -teoksesta kirjoitetut kritiikit toimisivat hyvin. Yleensä kritiikkejä pidetään esittelevinä kirjoituk-

sina, mutta siinä merkityksessä toimiakseen lukemani kritiikit voisivat sisältää vähemmän pelkkää tulkintaa, missä pohditaan vain, mistä teos kertoo ja onko siinä juonta vai ei. Enemmänkin kritiikeissä tulisi olla teoksen vaikutuksen ja teoksen merkityksen pohdintaa, jota toki tehdään ja voidaan tehdä tulkintaprosessin kautta ja avulla.

PRIMAARILÄHTEET

- Siekkinen, Keijo, 1985. Äidin hauta. Jyväskylä ja Helsinki: Gummerus
- Bäcksbäck, Mary-Ann. "En sons uppgörelse". Västra Nyland 24.1.1986
- Enwald, Liisa. "Omassa mustuudessa eteenpäin". Länsi-Savo 27.11.1985
- Hannula, Risto. Kirjan tiedot (ei otsikkoa). Arvosteleva kirjaluetelo 2/1986
- Hilpinen, Leena. "Palkintoehdokkaita". Turun päivälehti 19.12.1985
- Hongisto, Kosti. "Tuntematon ihminen". Kunnallislehti Paimio - Sauvo - Piikkiö 26.4.1986
- Huotari, Markku. "Kun äiti on kuollut". Aamulehti 17.11.1985, no313.
- Huuskonen, Aarre. "Hämmentävä ehdokas". Savon Sanomat 26.11.1985
- Isomursu, Eero. "Kirjantekotaitokirja". Kansan Tahto 3.12.1985
- Jama, Olavi. "Siekkisen kellari ja kuisti". Kaleva 10.1.1986, no9.
- Järvinen, Seppo. "Vielä minä muistan". Kansan Lehti 5.12.1985
- Kangasluoma, Tuukka. "Hellää raatelua". Helsingin Sanomat 17.11.1985, no313.
- Koskela, Lasse. "Kepeät mullat - mutta mihin haetaan äidin?". Parnasso 4/1986
- Koskinen, Ulla. "Siekkinen romuttaa äitimyyttiä". Hyvinkään Sanomat 17.12.1985
- Kulmala, Teppo. "Näköinen kieli, tuntuvat sanat". Keskisuomalainen 10.11.1985.
- Laitinen, Markku. "Mahdottoman maailman rakentaja". Nuori Voima 1/1986
- Lappalainen, Päivi. "Äitinsä poika". Uusi Suomi 14.12.1985, no339.
- Lappalainen, Otto. "Hautasi löysin: kukkaset nauraneet ei"
- Liukkonen, Jaakko. "Jäähyväiset äidille". Kaakonkulma, Virolahti 10.9.1986
- Marjakangas, Antero. "Ilovirsi ihmisestä". Kymen Sanomat 9.1.1986
- Nordgren, Elisabeth. "Dödköttet omkring oss". Huvudstadsbladet 9.1.1986, no8.
- Nowak, Nadja. "Napanuora, ja kuinka se katkaistaan". Iisalmen Sanomat 4.2.1986

- Oksanen, Kimmo. "Väljään haudattu äiti". Itä-Häme 26.3.1986
- Onjukka, Lily. "Hiesumaa rönsyää". Paikallissanomat, Lavia
- Paalanen, Rauni. "Jiddishiä äidille". Kulttuurivihkot 1/1986
- Palttala, Aarno. "Taas hyvää Siekkistä". Lapin Kansa 29.11.1985
- Pennanen, Eila. "Erikoinen hautapuhe". Me 1-2/1986
- Petäjä, Jukka. "Surun ja naurun verkko elämän syvissä vesissä". Kansan Uutiset 28.11.1985, no280
- Pynninen, Ulla. "Finlandia-palkintoehdokas, Napanuora katkeaa". Salon Seudun Sanomat 21.12.1985
- Rossi, Marjatta. "Napanuora poikki". Länsi-Suomi 14.12.1985
- Selenius, Jari. "Jäykkäselkäinen napanuoraverkko". Turun ylioppilaslehti 24.1.1986
- Seppälä, Juha. "Yksityisestä yleiseen". Uusi aika 19.12.1985
- Siekkinen, Raija. "Oman maailman puolesta". Etelä-Suomi 23.2.1986
- Sihvo, Hannes. "Siekkisen raportti romaanina valmis". Uusi Suomi 1.11.1985.
- Stålhammar, Leo. "Ihmiselle ei saa tehdä pahaa". Suomenmaa 28.11.1985, no232.
- Tammilehto, Riitta. "Atomipommin nimi oli Pikkupoika". Eteenpäin 20.3.1986
- Tiainen, Eeva-Sisko. "Koskettava lukuelämys". Tehy
- Toiviainen, Kalervo. "Irti napanuorasta". Pohjolan Sanomat 20.11.1985
- Utrio, Kaari. Kirjan tiedot (ei otsikkoa). Forssan Lehti 26.1.1986
- Uusiniitty, Tapani. "Äidin hauta". Ruovesi 8.10.1985
- Valtari, Mauno. "Napanuoran katkaisu". Pohjalainen 5.12.1985
- Varonen, jouko. "Napanuora". Hämeen Sanomat 4.12.1985
- Vesterinen, Heikki. "Vapauttava yksinpuhelu Haudalla alkaa elämä". Karjalan maa 14.12.1985
- Virtanen, Arto. "Suunnattoman meren pelko". Suomen Sosiaalidemokraatti 27.11.1985, no231.
- Vuorela, Pirkko. "Äidin muistolle". Ilkka 19.11.1985
- Waarala, Hannu. "Elämä, suunnaton meri". Vastin 28.11.1985

SEKUNDAARILÄHTEET

Eskola, Katarina, 1990. Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon. Helsinki: Tammi.

Eskola, Katarina, 1989. "Reading Life Trough Literature/Literature Trough Life." In Vainikkala, Erkki & Katarina Eskola (ed.), Literature as Communication Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 18, 180-201.

"Finlandia-ehdokkaat arvostelu- vaan ei painosmenestyksiä." Helsingin Sanomat 23.1.1986.

Haapala, Eija, 1988. Kirjallisuus ja sen tulkinta. Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen monistesarja n:o 17. Helsinki: Yliopistopaino.

Huhtala, Liisi, 1986. Pieni kirjallisuustieto. Helsinki: Kirjayhtymä.

Iser, Wolfgang, 1978. The Act of Reading. A Theory of Aesthetic Response. London and Henley: Routledge & Kegan Paul.

Jauss, Hans Robert, 1989. "The Theory of Reception. A Retrospective of It's Unrecognized prehistory." In Vainikkala, Erkki & Katarina Eskola (ed.), Literature as Communication. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 18, 27-56.

Jauss, Hans Robert, 1982. Toward an Aesthetic of Reception. The Harvester Press.

Jokinen, Kimmo, 1989 "Lukijalla ei saa valehdella. Totuudellisuuden vaatimus yhdistää suomalaista lukemiskulttuuria. Teoksessa Ihonen, Markku (toim.), Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta. Acta Universitatis Tamperensis ser A, vol. 270, 33-61. Tampereen yliopisto.

"Kirjankustantajat uskovat joulupukkiin." Helsingin Sanomat 15.8.1993

Kirstinä, Leena, 1985. "Avoin kohta". Teoksessa Hosiasluoma, Yrjö (toim.), Lukeminen - reseptio - tulkinta. Tampere: Tampereen yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 26, 105-115.

Kirstinä, Leena, 1989. "Manillaköyden lukijakoodit". Teoksessa Ihonen, Markku (toim.), Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta. Acta Universitatis Tamperensis ser A, vol. 270, 101-117. Tampereen yliopisto.

Roininen, Aimo, 1987. Työväenliike ja kirjallisuus 1895-1918. I osa, 1-271. Oulu: Oulun yliopiston kirjallisuuden laitos.

Segers, Rien T., 1985. Kirja ja lukija. Johdatusta kirjallisuudentutkimuksen uuteen suuntaukseen. (suom. Lili Ahonen). Tietolipas 97. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Siltari, Paula, 1985. "Kirja ei kilpaile jääkiekon kanssa". Vastin 28.11.1985.

Tarkka, Pekka, 1980. Suomalaisia nykykirjailijoita. 4. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Tuohimaa, Sinikka, 1986. Lukijat tekstin tulkitsijoina: empiirinen runojen lukuprosessin tutkimus. Tampere: Tampereen yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 27.

Tuohimaa, Sinikka, 1990. "Ymmärtävätkö kriitikot meillä naiskirjailijan työtä? Märta Tikkasen "Suurpyytjä"-romaanin vastaanotto Suomessa ja Ruotsissa. Naistutkimus 3, 24-35.

Vainikkala, Erkki, 1989. "Concretization and Connotation: Metaphorical and Ideological Structures in the Process of Reception." In Vainikkala, Erkki & Katarina Eskola (ed.), Literature as Communication. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 18, 73-90.

Vaittinen, Pirjo, 1985. "Peiliin on uskallettava katsoa eli suomalaisen kirjallisuuden ulkomaisesta vastaanotosta." Teoksessa Hosiasluoma, Yrjö (toim.), Lukeminen - reseptio - tulkinta. Tampere: Tampereen yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 26, 125-137.

Varpio, Yrjö, 1985. "Kohti lukemisen teoriaa." Jälkisanat teoksessa Segers, Rien T. Kirja ja lukija. Tietolipas 97, 137-146. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Varpio, Yrjö, 1981. Käyttökirjallisuus. Kaunokirjallisuuden rajankäyntiä ja rajatapausten estetiikkaa. Tampere: Tampereen yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen monistesarja n:o 21.

Varpio, Yrjö, 1978. "Mitä on reseptioestetiikka?" Parnasso 2 .

Varpio, Yrjö, 1982. Reseptiotutkimus ja muita artikkeleita. Tampere: Tampereen yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen monistesarja n:o 22.

Painamaton lähde

Juselius, Eija, 1974. Miten teokseni ovat syntyneet. Kirjailija Keijo Siekkisen haastattelun referaatti 3.3.1974. Esitelmä Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitoksella 4.4.1974.

KIRJALLISUUTTA

HAUTASI LÖYSIN: KUKKASET NAURANEET EI

Keijo Siekkinen: *Aidin hauta*. 174 s. *Gummerus* 1985.

Keijo Siekkisen Aidin hautaa ei ole kirjoitettu palkintolautakuntaa varten — eikä ketään muutakaan yksinomaan miellyttämään. Se on kirja, jonka voi torjua luotaan, niin kuin torjutaan kuoleman ajatus. Torjumalla ei tehdä tyhjäksi kuolemaa — ei kirjoittamalla eikä lukemallakaan — ainoastaan kavennetaan elämän alaa. Maailmamme pintapuolisuuteen ja kapea-alaisuuteen kyllästyneelle Aidin hauta on avartava lukukokemus.

Siekkisen teksti on puhetta haudassaan lepäävälle äidille. Se on minän ja sinän romaani; muut henkilöt ovat statisteja. Teoksen minähenkilö ei saanut käydyksi äitinsä luona tämän ollessa elossa ja hänen äidilleen kohdistamansa puhe on täynnä katumusta, sanomatta jääneitä helliä sanoja, ajatuksiksi jääneitä tekoja. Tällaiset itse-syytökset ovat tuttuja kaikille lähiomaisensa menettä-

neille.

Uskon, että monelle tuottaa vaikeuksia lukea Aidin hautaa vilpittömin mielin. Siinä on helppo nähdä itse-säällissä kieriskelijä ja perisuomalaisissa synkkyuden syövereissä ryveskelijä. Meidän luterilaisessa maailmankolkassamme kuolemasta ei sovi puhua. Kuolema vaietaan kuoliaaksi. Aidin haudassa voisi nähdä katolisen elämänmenon piirteitä: ruumiinvalvojaisten yhdessä ja yksin suremisen tunnelmaa. Suru ja kaipuu on aitoa ja sen saa näyttää.

Aidin haudan rakenne noudattaa ajatusten kulkua. Lähiomaisen kuolema on fakta, jota ei saa pois mielestä. Se palaa yhä uudestaan eri mielle-yhtyminä. Se assioituu teemoiksi ja symboleiksi. Aidin kuolema. Koiran kuolema. Hämähäkkiä ei saa tappaa. Se tietää lähiomaisen kuolemaa. Kuolema luonnossa. Organisoitu kuolema: sota. Henkinen kuolema. Keijo Siekkisen

vertaaminen tekstin rakentajana Hannu Salamaan ei varmaan ole kaukaa haettava. kaikki limittyy päällekkäin: yksityinen ja yleinen, menynyt ja nykyinen.

Siekkisen romaanin luvut ilmestyvät kuin tyhjistä. Alussa on lyhyt, koruton toteamus. Silmä näkee, korva kuulee, mieli muistaa. Muistikuva herää eloon. Muisti rakentaa maiseman ennalleen, sijoittaa ihmisen siihen, puhaltaa elämän hengen. Virkkeet pitenevät, lause vaatii toisen selitykseksen: tuloksena ovat pitkät, kappalejakoa kaihtavat, ras-kaannäköiset luvut. Dialogia ei ole. Henkilöt eivät keskustele keskenään. He ovat olemassa vain suhteessa muistelemaan minään.

Taustana on muistojen maalaismaisema. Olisiko kiireinen kaupunki verkkaisen muistelun ja aktiivisen surutyön taustana mahdoton? Minä palaa juurilleen, lapsuusmaisemaansa, vain todetakseen, että perspektii-

vit ovat heittäneet kuperkeikkaa. Kaikki on pienempää ja kuluneempaa. Ihmiset ovat kokoonkuivuneita, raihneisia. Tällaiset ankeat tunnelmat ovat tuttuja niin todellisesta elämästä kuin vaikka Veijo Meren tai Hannu Salaman novelleista. Arkipäivän realismia.

Aidin haudan tekstin ja sisällön raskasmielinen perussävy vaihtuu välillä karmivaan kapinointiin — tekstin paikoittaisen yllättävän suorapuheisuuden vuosi ymmärtää näin — välillä lyyriisiin runotunnelmiin. Läpi päästyään, surutyön tehtyään tuntee itsensä voimakkaammaksi. Jaksaa kiinnostua uusista asioista, uusista ihmisistä. Kirjan minä jää seisomaan pallokentän laidalle, ei varmaankaan rampana, vaan valmiina tarttumaan palloon, kun se tulee kohti.

Otto Lappalainen

122 minä

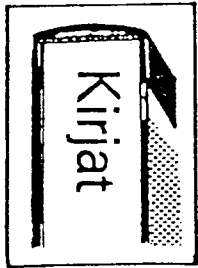
Irti nappanuurasta

KEIJO SIEKKINEN: Äidin hauta (174 siv. — Gummerus 1985)

Alpo Ruuthin ohella Keijo Siekkinen liittyy kiinteimmin suomalaisen kirjallisuuden siihen haaraan, jolle on annettu nimi "työläiskirjallisuus". Siekkinen kuuluu kirjallisuutemme realistisiin valtavirtaan, hänen ihmisensä tekevat työtä ja hänen ihmisensä haistelevat ihan rebelliselle hielle. Sitä työtäiskirjallisuudesta, jota on totuttu sanomaan perinteiseksi, Siekkinen eroaa sillä tavalla, että hänen ihmisensä ovat aika eräoollisia, ihan tavallisia ihmisiä. Tiukka-piipoinen prolet-kirjallisuuden kirkasoisaisista sankareista nämä poikkeavat sikäli, että he teoreisoivat vaihemman ja tekeväi enemmän.

Siekkisen edellinen romaani, Kuusiostonmiehen pyramidi, ilmestyi vuonna 1981. Sen myötä Siekkinen tuntui ajautuneen umpikujaan: historiallisen todellisuuden kuvaaminen perinteisin keinoin osoittautui mahdottomaksi. Kesti neljä vuotta ennen kuin umpikuja avautui. Äidin hauta on sen komea todiste.

Äidin hauta on viitis soppamuoran kaitkaisenneksi. Sama sanalla, lause lauseelta Siekkinen luo unpeen äidin hautaan, kerroksittain, suurimpia kiva seutoen. Hän opettelee kavele-

man omilla jaloillaan, sillä maldottoman maailman rakentajaksi hän ei isänsä tavoin haalua. Tuloksena on karhea ja helvittä kirja, eptsentimentaalinen kuin kivi, kirkas kuin vesi.

Äidin hautalla kirjailija käyttää omaa lapsuuttaan, nuoruuttaan, avioliittoaan. Hän tarkastelee äitään ja äidin elämää, avioliittoa ja sen hajoamisprosessia lyhyesti, maailmaa kokemusneen ja elämä nähteen ihmisyyvisaudella. Hän toivoo, että äiti näkisi tämän kirjoituksen. Kirjan mukana kasvaa kuva kokosivusta — näin Äidin hauta muistuttaa eläisesti Hannu Salaman proosaa, jossa kirjailija ei paase irti suvustaan.

Kaikki me olemme kiinni lapsuudessamme, sen kokemuksissa ja sen muistoissa. Äidin laudan minna pohtii lapsuuden osuutta tammän päivän kokemisen, murrosan vaikutusta aikuisuuteen, minna on tietoinen kirjailija, jolle elävy elämä ja elävy kokemukset taipuvat kirjallisuudessa hyödynnettäväksi materiaaliksi. Sen minka voi kokea, nähdä ja tun-

tea, voi kirjoittaa, se taipuu kirjallisuudeksi.

Siekkisen kirjan ja Siekkisen kielen parhaimpia puolia on konstallematomuus ja avoimmmus. Kirjailija ei vajoa tahmaseen itesätiin ja oman navaan tuijotteeluun. Hän kirjoittaa niin hyvin, että rivellit kuullee Siekkisen äänen, hänen puherytmissä, keskisuomalaisessa äänipäädän. Siekkinen kirjoittaa puhelta ja kirjoittaa sitä tärkeämpää ja kirjoittaa hyvin. Hänellä on niin tarkka silmä, että Äidin hautaa lukissa pysyy näkemään Vaajakosken teollisuusyhdyskunnan omakotitaloineen kaikkinen.

Siekkinen on vankasti jalat kiinni maassa kantapäitään myöten, niin vankasti ettei hän erahdy surkuteleuhit eikä itsekeskeiseen psyykoanalysointiin. Hän kirjoittaa ikävisistä asioista, runista, pahoistakin, mutta hän osaa leikkaamisen taidon. Hän nian ja itseironian. Hänellä on perspektiivitä ja groteskin huumorin taju. Kuitanarvoisia ominaisuuksia tämän päivän verbaalivirtuoosien ontouttaaan kalisevassa maailmassa.

Äidin hauta on puhetta kuoleman rajan yli. Kuolema on ta-pahtumia, joka irroitaa köysistä semmusestikin asiat, joista ei ole ollut tapana puhua. Siekkinen kirjoitusylyllä on eräänlaisia ju-

120 sivulla
Kaleervo Toivainen
Kaleervo Toivainen
Kaleervo Toivainen

ustelua, joka ei erahdy jaanteleluun ja jättämään. Siekkinen tuntuu olevan sen verran sosiaalinen kirjailija, että hän ei harahdu kirjoittamaan vain iisistään ja äidistään. Mukana on koko suku, isäkin, joka nyt asuu toisen naisen kanssa. Kirjailija on liian kypsä, liian rehellinen, jotta hän näkisi äidin-sä kiilokuvamaisena äitienkellullana. Siekkisen nappanuuran kaitkaiseminen on rehellinen ja tosi.

Pohjolan Sanomat
20.11.85

KALERVO TOIVAINEN

ARVOSTELVA
KIRJALUETTELO

HELSINKI

9.000

2

8 6

1030

Sita

LUKKEE · SEURAA · RAPORTOI

Siekkinen, Keijo

Äidin hauta / Keijo Siekkinen. - Jyväskylä : Gummerus
1985. - 174 s.

ISBN 951-20-2727-5 (sid.) : 92 mk

Sattuma toi luettavakseni perättiin kolme Finlandia-palkintoehdokasta, Donnerin, Idströmin ja Siekkisen teokset, jotka kukin osaltaan valaisevat moisen kirjallisen kilvan perusongelmia, niin erilaisia ne keskenään ovat. Donnerhan palkinnon — ansaitusti — voitti, ja hänen komean romaanirakenteensa rinnalla niin Idström kuin Siekkinen kaikkine ansioineenkin tuntuvat jotenkin kapeilta, rajallisilta. Jos Idströmissä vierastan tekemisen tuntua, moitin Siekkistä liiastakin spontaanisuudesta, valuttamisesta: kunnan arki-realismien taitajana aloittanut kirjailija tapaillee tällä kertaa semmoista tajunnahvirtaa jossa perhemuistot, sukulaistarinat ja kerrontähtekien mielenliikkeet yritetään yhdistää lopulta liikaa selityksiä vaativaan hahmoon. Kuolleelle äidille

osoitettu pitkä kirje joutuu ottamaan lukijan huomioon tavalla, joka ei aina vaikuta luontevalta — siinä yksi Siekkisen tämänkertaisista pulmista. Yksityiskohdissaan romaani elää mainiosti, kokonaisuus on toinen asia. Risto Hannula

17 riviä

Rauni Paalanen

Männin

JIDDISHIÄ ÄIDILLE

403 riviä

Keijo Siekkinen: Äidin hauta.
Gummerus 1985.

Seitsemännellä romaanillaan Äidin hauta Keijo Siekkinen pääsi ansaitusti Finlandia-palkintoehdokkaiden joukkoon. Edellisellekin teokselle, Kuusitoistamiehen pyramidi (1981), olisi suunut suuremman huomion. Siekkinen mainittiin Lauri-Viidan kertojaperinteen jatkajana jo toisen romaaninsa, Betoniraidoittaja Eino Helminen (1974), yhteydessä. Siekkisen proosa on syntynyt työläispiireistä, se on notkeaa, irtonaista, saattaa yltyä hyvinkin runolliseksi; näin jatkuu Viidan perinne. Äidin hauta on Siekkisen tuotannossa tähän mennessä ehjin ja jännittävin. Se on proosaruno, rippi, itkuvirsi, ja nauru, ja salapoliisikertomus, kuten kertoja itse sanoo. Ruumis on äidin.

Siekkisen romaanin maailma on tuttu hänen aikaisemmista teoksistaan. Päähenkilöt ovat työn raskaan raatajia, työväenhenkisiäkin. Kiiltokuvia työväenluokasta Siekkinen ei kuitenkaan koskaan ole tarjoillut. Äidin haudassa on muun muassa räväkkä kuvaus "työläispaskoista", jotka kaikki "salaa uneksivat: ryhtyä herraksi perkele ja juoda konjaniinia ravintolassa ja nipistellä tarjoilijoita sianihran turvottamalla sormilla perseestä. Jos ne vielä jotakin muuta uneksivat, niin se on puu omakotitalon puutarhassa ja se puu tekee kolme kertaa vuodessa lenkkimakkarasadon niin että oksat taakan alla narisevat."

Mutta silti Siekkinen rakastaa työläispaskojaan. Näillä on toki vlpvntensä: ammattivlpvntensä,

luokkaylpvntensäkin. Äidille jäsenkirjaa tärkeimmät ovat työtodistukset, mutta hän ei voi sallia, että köyhää ihmistä loukataan. Isäparka on repäissyt kuin Gorkin Danko sydämen rinnastaan puolueelle ja tilalle on jäänyt vain musta aukko — niinhän siinä saattaa käydä.

Sosiologit selostavat nykyään, miten ihmisiä revitään juuriltaan, suvut ja ydinperheet hajoavat ja miten turvattomina keskiluokkaistuneet duunarit ajelehtivät lähiöissään. Siekkinen ei kuvaa niitä maisemia. Hänen työläisillään on vankat juuret ja selkeät kehykset: perhe, suku, kotiseutu, isänmaa. Perheeseen kuuluu äiti, isä ja lapset. Äiti hoitaa keittion leipätyönsä ohella, niska työläisvaimo. Isä tekee miesten työt, saattaa sortua rilluttelemaan, mutta palaa aina. Lapsia rakastetaan ja kuritetaan minkä keritään. Paiskataan maailmalle, kun se aika tulee. Sitten on suku. Puolel'sivun mittaisessa kappaleessa Siekkinen saattaa mainita henkilöitä seuraavasti: äiti, isä, minä, kolme veljeä, Eino-eno, Onni-setä, mummo, ärikkä-setä, Anne ja Emma. On serkkuja ja serkun serkkuja ja kaikilla omat tarinansa, jotka tunnetaan ja joita vaalitaan suvun piirissä. Suvusta aukeaa näköala isänmaan historiaan, sotiin ja punakapinaan. Suvun kautta kaikki selittyy niin konkreettisesti ja yksinkertaisesti, että kertoja voi luontevasti huomauttaa: — Jos olisin potkaissut maata, olisi sieltä varmasti löytynyt kivikirves ja hauen leukaluusta tehty kannel. Runollinen näkökulma yksityisestä kauas mytologiseen menneisyyteen on tuttu

jo Kuusitoistamiehisestä pyramidista.

Siekkistä lueskellessani katsoin tv:stä ohjelmaa juutalaisesta kirjailijasta Isaac Bashevis Singeristä. Singer kertoi siinä, että jiddishin kielessä on hyvin vähän teknistä sanastoa, esim. atomipommille ei sanaa ollenkaan. Mutta ihmiselämän moninaisuuden kuvaamisessa jiddish Singerin mielestä voittaa englanninkielen. Siekkisen vankka keskisuomalainen duunarisuku muistuttaa hämmästyttävästi Singerin romaanien juutalaisyhteisöjä. Turvallinen elämä rakentuu oman mytologian, historian, rituaalien ja tietysti verisiteiden pohjalle. Ne, jotka rikkovat yhteisön kirjoittamattomia lakeja, hylätään, vaietaan kuoliaaksi. Kun Äidin haudan kertoja kutsuu poliisin sekaantumaan kulkumakuntansa asioihin, "Titta katsoi minua kuin väärauskoista, joka syö sianlihaa julkisella paikalla". Siekkisen suvulla on myös oma diasporansa. Kemin serkku "litoi isä aurinkoisen maahan" ja siskonsa lähti saksalaisten matkaan. Hilja-tädillä on yksiö Harlemissa. Ruotsissa törmää meikäläisiin tuon tuosta, tottakai. Siekkisen kertoja sanoo: — ... minusta oli mukava kuvitella maailmaa, jossa olisi siellä täällä jokin suvun merkki. New Yorkissa tolpän päässä hiluva nmsistynyt yksiö, DDR:ssä suomalaisittain rakennettu lapu liiteri tai potkuri tai jokin ja Siperiassa olisi Kemin serkun tekema tukkireki nojallaan aittaa vasten kylän laidassa. Minä ajattelin, että maailma olisi sillä keinoin tutumpi, kotoisampi.

Siekkisen kirjassa on äidin maailma ja isän maailma, naisen ja miehen maailmat, ja kertojalla selkeä miesnäkökulma.

Niin kuin Singerkin, Siekkinen etsii turvaa, kotaisuutta maailmasta heimonsa kautta. Toisaalta Äidin haudan kertoja kiinnostaa "suunnaton meri". Tästä syntyy romaanin jännite. Kertoja haukkuu fasisteiksi niitä, jotka tahtovat sulkea savuiset lämpimät kodikkaat kapakat, joissa "saa olla". Eikö maailma voisi olla kodikas rauhaisa pikku pallo, jossa saa olla! Mutta sitten kerrotaan juttua sukamadoista, jotka kohta tuhon vältettyään kyllästyivät liian turvalliseen menoon: "sukamatojen keskuudessa oli selvä vallankumous ja kapina käynnissä".

Siekkisen kirjassa on äidin maailma ja isän maailma, naisen ja miehen maailmat, ja kertojalla selkeä miesnäkökulma. Äidin maailma on kiinteä, luja, lämmin, turvallinen kuin kapakan kohtu. Sieltä riittää lämpöä isälle, joka on sodan käynyt mies, "täysin nahaton äijä", ja pojalle, joka tunnustaa: "minua on pidetty suojattomana kaiketi aina". Isä puhuu miesten kanssa sotajuttuja ja ulisee öisin äidin kainalossa. Poika muistelee lapsuuttaan: "elokuivissa minä näin, miten miekka työnnetään miehen rinnasta läpi, mutta en minä päässyt jyvälle miten suudellaan."

Velisurma, Kainin ja Abelin myytti kiehtoo kertojapoikia. Miesten maailmassa väkivallan mustat mujut kuplivat kaiken aikaa valmiina räjähtämään. Reagan puhuu "niin kuin pikkupoika Johanneksen ilmestyksestä". Toisaalta nämä maailmaa vaarallisesti keikuttelevat poikaset ovat äidin poikia kaikki. Atomi-pommin nimi olikin äidinoma-kulta. Muuan englantilainen äiti lähetti maansa nuoria miehiä rinnat täristen ja silmät palaen tappamaan toisen maan äidin poikia jonnekin lammassaarel-

le..." Minua puistattaa nämä äidit ja niiden pojat, kun niitä katselen, romaanin kertoja sanoo. Hän itse kertoo tarinaansa katkaistakseen vihdoin napanuoransa, kasvaakseen pikkupoikaksi, kohdatakseen maanman, elämän ja kuoleman silmätä silmään. Se on tietysti kovaa juttu. Monet mustat mujut tulevat vastaan.

Siekkinen siis synnyttää itseään äidin kohdusta niin kuin Matti Pulkkinen teki Elämän herroissaan. Pulkkinen mainitaankin Siekkisen romaanissa; sukulaisten sekaan heitetään puolihuolimattomasti tämänkin tragikoominen tyyppi. Siekkisellä on siihen varaa, hänen syntymänsä on rikkaampi, vivahteikkaampi ja mustista mujuista huolimatta riemukkaampi kuin Pulkkinen. Siekkisen kertoja on terve vauva, joka putkahtaa luontevasti tähän maailmaan ja alkaa heti hengitellä sen tahtiin.

On vielä palattava Siekkisen miehiin ja naisiin, toisen problematiikkaan romaanissa Äidin hauta. Miehen läheisin suhde naiseen on suhde äitiin. Siihen liittyy myös vihaa; kuinka muuten voisikaan katkaista napanuoran. Ravintolatuttu kertoo nähneensä sodassa sukuelimistään lävistettyjä venäläisiä naisia. Äidin haudan kertoja epäilee, että mies on itse ollut touhussa nakkana. — Miksi vaino kohdistui naisiin, hän kyselee. — Vihasivako he sitä, että naiset olivat heidät synnyttäneet sellaisiin töihin?

Onko mies vihaakin naisvihaan? Siekkisen kertojalla on "varauksellinen suhde naisen pilluun, niin kuin se olisi rotanloukku". Työläisveljille on jäänyt "oman äidin vittu päähän". Tällaiset naisvihan ilmaukset ovat tuttuja suomalaisten miesten romaaneista: Turkan viime kirjoista, Salamalta ynnä muilta. Mies vihaa itseään irti naisesta, äidistä, etsii itseään vihan kautta? — Sinua minä en tunne, äiti, Siekkisen kertoja sanoo. Ja: — Vaimon kanssa haluaisin tulla tutuksi, mutta se on mahdoton homma. Romaanin lopussa kertoja solmii kokemaansa, seestyy miesystävän, Kalevimestarin, raamatullisen opettajahahmon seurassa. Mutta: — ... mökillä naiset eristäytyivät minusta ja Kalevista, puhelivat keskenään, sipisivät. Joskus kuului vaimea nauru.

Sukupuolten välinen vieraus

korostuu junamatkajutussa, jossa kertoja hellittämättä tuijottaa vierasta naista, jolla oli "nuubialainen pää". Hän kertoo kokemuksen vaimolleen, joka ymmärtää sen "liian hyvin". Hirveä mustasukkaisuus iskee mieheen: — ... rupesin kuvittelemaan, kuinka yllätän Titan tuijottamassa lumoutuneena jotakin täysin turhanaikaista miestä. Yllätän sen ja työnnän naulat sen silmistä läpi niin, että viimeinen mitä se maailmasta näkee, on piste miehen otsassa siinä kohden, missä otsa loppuu ja nenä alkaa. Se ei voisi ikinä syyttää, että olisin tehnyt sille pahaa ja minä olisin tyytyväinen.

Onko siis toisen omistamisen ja toisesta vapautumisen himo ja sukupuolten sota kaiken pahan alku ja juuri Siekkisen mukaan? Ainakin Äidin haudan kertoja huolestuu ja kauhistuu tällaisesta julmasta maailmasta ja kehittää lohdukseen riemukasta nytologiaa viattomasta alkunaisesta, joka paritteli itsensä kanssa, riitti itselleen, ei tuottanut aggressioita. Alkunaisen taruun kertojan johdattelee hellyttävä kuvaus kimaaisesta koirastaan; koirakin sekin viaton, vailla valtaa kenenkään ylitse.

Alkunaisen lisäksi kertoja tullaan vauvuun Kaikkeuden Aineen Ruokintapaikkaan. Se lienee jonkinlainen positiivinen musta aukko, ei kaiken nielevä, vaan kaiken synnyttävä, hedelmällinen, linnunratojen kehto. Lapsuudestaan kertoja muistaa sulautumisen tähtitaivaaseen, "Jumalan hilseeseen": "enkö minä ollut minä". Mystinen avaruuskohtu jää kuitenkin, vaikka napanuora äidin kohtuun katkeaa. Jokin kohtu pitäänee ihmisellä olla valovuosien kylmyyttä vastaan?

Siekkisen romaanin rakenne ja tyyli olisivat oman juttunsa arvoiset. Äidin hauta on pojan puhetta äidille. Poika paljastaa itse tavoitteitaan, kertoo kirjasta, jossa on "semmoinen rakenne kuin sinulla oli jutuissasi, niissä ei ole aikaa ollenkaan ja syyt heittävät häränpyllyä, jos ajattele syyt niin kuin tavallisesti ajatellaan."

Luvut alkavat johdantolauseella, esim. "Mummon korvaan kasvoi paise ja oli talvisota". Maailmaa ruvetaan määrittämään mummon korvasta käsin. Tietysti sota on paise, mutta kyse on myös tasavertaisista asioista. Mummon rinnalla sodasta tulee kestettävämpi, ymmärrettävä-

vampi, kodikkaampi. Kertoja sanoo heti romaanin alussa suosivansa sanaa semmoinen. Se on kodikas sana. Kertojan puhe on kodikasta lörpöttelyä, jossa assosiaatiot vilkkaasti poikivat uusia eikä lähtölauseen asioista ole kohta enää tietoaakaan. Talvisodasta joudutaan kulturalismilakkiin, mummon korvaan ja naisten saunaan, eläintarhaan ja ruotsin tunnille... Tulee mieleen lastenloru Oli ennen onnimanni, onnimannista matikka. Tulee mieleen myös nk. naisten lörpöttely, juoruilu, muistelus. Tämä on tietysti kirjailijan tietoinen valinta. Hän kirjoittaa äidille sukunsa jiddishia. Hän puhuu äidille äidin tavoin, hän tietoisesti laskeutuu työläisäitinsä tasolle. — Sinä kävit koulua niin vähän, kuusi luokkaa, etten minä usko, että teille puhuttiin Aleksandrian kirjastosta mitään, poika sanoo äidilleen. Ja strukturalismista: — et sinä siitä mitään käsitä. Halveksunnasta ei kuitenkaan ole kysymys, sävy on hella: — pieni äiti, pieni hupsu väsynyt tyttö. Kertoja myös heittäytyy pikkupojaksi, heittäytyy onnimannikieleen äidin kanssa rupatellessaan. Hän väittää maailmankatsomuksensa pohjautuvan Robin Hoodiin ja Pekka Töpöhäntään. Hän tekeytyy viattommammaksi ja yksinkertaisemmaksi kuin mitä tosiasiassa on. Ja enimmäkseen nämä ovelat tyyllilliset ja rakenteelliset ratkaisut toimivat hyvin.

Romaanin huumori on vastustamatonta. Synnyistä syvästä kiepsahdetaan vaivattomasti kuvailemaan mummon kauheaa paiseetta. Elämänläheisyys ja huumori ovat äidin lahjoja nekin. Ylpeänä poika päättää: — No niin, poikaseni, ryhdyvä sanoihin ja rakenna semmoinen torni, jolla on jalat ja jaloissa isot saappaat. Simeonin saapasnahkatorni! Niitäkö pojat rakentavat, sittenkin kun napanuora on katkennut ja maailman suunnaton meri auennut kaikkine mahdollisuuksineen? Entä romaanin viimeinen kuva naisesta, jolle "kukaan mies ei syöttänyt palloa kertaakaan pelin aikana"? Kerä täällä oikein pelaavat, ketkä rakentavat ja mitä? Onko yhteiselämämme tuomittu epäonnistumaan? Siekkinen ei yritäkään vakavasti vastata näihin kysymyksiin. Mutta hän kyselee niitä hyvin, uusista kulumista, tuoreesti, hauskaasti, valloittavasti.

Kirjanurkka

Hä - Häme 26.3.86

132 riviä

Väljään haudattu äiti

Keijo Siekkinen: Äidin hauta.

Romaani. Gummerus 1985.

Kauhean vahingon tekee päättäessään, että kirja on hyvä. Näin kävi Keijo Siekkisen Äidin haudalle. Koko ajan odotti sitä jotakin hyvää, jonka sille oli mielessään varannut.

Kirja lähtee lupaavasti. Äidin kuoleman jälkeen pojassa herää tarve leikata napanuoransa poikki ja kävellä omilla jaloillaan.

"Minun ei tarvitse miettiä kuolemaa, ei kenenkään tarvitse. Minun pitää katkaista napanuora. On se saatava poikki ennen kuin se lahoaa. Ajattelen opetella kävelemään omilla jaloillani, ettei minun tarvitse niin vanhaksi olla mahdollisimman maailman rakentaja kuin isä."

Tämän motiivin soisi säilyvän kirjassa pitempäänkin. Se kuulostaa kypsän miehen puheelta, helpotukselta kaiken ikipuberteettisen huohotuksen keskellä.

Mutta jotenkin Siekkisenkin ote herjahtaa. Kaksi lukua jaksetaan pitää yhteyttä alkuperäiseen ideaan, sitten rönsyilläänkin jo ulkopuolella olennaisen.

Kerrotaan kaikenlaista tarinaa ja episodina, lisätään jokin muisto ja pannaan siihen koukku, että se kannattaisi. Äidin puhuttelu palauttaa tarinan aika-ajoin kehyksiinsä, mutta alkaa pitemmän päälle

vaikuttaa yhä keinotekoisemmalta ratkaisulta.

Onko ajatus katkennut vai onko materiaalipula yllättänyt — joka tapauksessa kertoja on kelpuuttanut mukaan paljon sellaista, jonka keskeltä ydintä, on mahdoton hahmottaa.

Tuntuu kuin kädessä olisi palapeli, johon on eksynyt vieraita paloja jostakin toisesta pelistä. Tietty väljyys on tietenkin ehdoton edellytys hyvälle tarinalle, mutta tässä se olisi pitänyt saavuttaa enemmänkin riisumisen kuin lisäämisen kautta.

Osittain Siekkisen ominaislaatu kertojana syntyy samoista aineksista. Hän on avannut mielensä kirstun, jonka materiaalista väljän asosiaation tietä tarina etenee kuin lumipallo alas kaltevaa rinnettä.

Jotenkin turkkamaisesti tai pellismäisesti Siekkinen vyöryttää asioita, antaa lauseen lähteä ja kesken kulkunsa löytää itseensä uutta aineita.

Näin löydetään uusia maailmoita, rakennetaan uusia yhteyksiä, jotka taas luovat uusia suhteita ja fiktioita.

Parhaimmillaan Siekkisen teksti on juuri tätä. Lukijalle jätetään tilaa liikkuu itsessään, muodostaa oma persoonallinen suhteensa tekstin välittämään visioon maailmasta. Todellisuus on vain hyvin väljästi yhteinen kahdelle keskenään erilaiselle ja erilliselle kokemuspöydälle.

Sana on Siekkiselle kuin

materiaa, vahaa tai savea, elävä orgaani, joka jo itsessään sisältää tajunnan ja piilotajunnan ääntä.

"Et sinä ajatellut niin. Et sinä ajatellut sanojakaan niin kuin minä, että jollakin sanalla on oma nimi ja että se on lihava tai laiha tai pulskatai kevyt."

Tämä näkyy Siekkisen tekstissä ja se viehättää. Hänen lauseensa elävät ja noudattavat jossakin määrin omaa itsenäistä tahtoaan.

Eikä Siekkisen kirja muutenkaan ole huono. Päinvastoin se on paljossa niin hyvä, että hyvän lomassa oleva vähä silppu korostuu kokonaisuudessa näkyvästi.

Hiukan jäntevämmällä sitomisella kirjan kompositio olisi tullut eheämmäksi. Tällöin ei lukijan olisi tarvinnut nukahtaa turhanaikaiseen länkyttelyyn ja taatailuun niin kuin nyt.

Parhaimmillaan Siekkinen synnyttää seuraavanlaisia neronleimauksia:

"Menin kentän laidalle istumaan ja katsomaan peliä. Minä en ajatellut sinua. Minua huvitti nainen joka oli mukana pelissä, sillä oli urheiluhousut ja jalkapallotossut ja se yritti olla tosissaan vaikka kukaan mies ei syöttänyt sille palloa kertaakaan pelin aikana."

Siinä enemmän useimpien äitien osasta tässä maassa kuin missään hautakirjoituksessa.

Kimmo Oksanen